

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

Monika Jurgutytė

Nuolatinių studijų programos *Lietuvių filologija*

IV kurso studentė

**ŽODYNŲ NEFIKSUOTI DARINIAI VIKTORIJOS DAUJOTYTĖS
TEKSTUOSE**

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2012

Turinys

Ivadas.....	3
1. Naujadaro samprata.....	4
2. Žodynų nefiksuoti dariniai V. Daujotytės tekstuose	5
2.1. Daiktavardžių daryba.....	6
2.1.1 Priesagų vediniai	6
2.1.2 Galūnių vediniai	12
2.1.3 Priešdėlių vediniai	12
2.1.4 Dūriniai	13
2.1.5 Mišrios darybos daiktavardžiai	15
2.2. Būdvardžių daryba	17
2.2.1. Priesagų vediniai	17
2.2.2. Priešdėlių vediniai	20
2.2.3. Dūriniai	20
2.2.4. Mišriosios darybos būdvardžiai	21
2.3. Veiksmažodžių daryba	23
2.3.1. Priesagų vediniai	23
2.3.2. Priešdėlių vediniai	24
2.4. Prieveiksmių daryba	26
3. Žodynų nefiksuotų darinių vartojimas Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne	28
Išvados	33
Šaltiniai	34
Literatūra	34
Baigiamojo bakalauro darbo santrauka.....	36

Ivadas

Kalbos žodynas, galima sakyti, nuolat yra plečiamas, iš dalies atnaujinamas – vieni žodžiai pasensta, išeina iš vartosenos, bet atsiranda ir išplinta naujų žodžių. Žodyno (leksikos) kitimą lemia žmonių gyvenimas ir pačių žodžių ar žodžių junginių vartoseną (Keinys 1999, 10). Dažnai rašytojai, literatūrologai, filosofai ar kiti lietuvių kalbos vartotojai nesitenkina vien turima leksika ir patys su(s)kuria naujų leksikos vienetų. Apie naujadarus yra rašę V. Urbutis, J. Mikelionienė, E. Jakaitienė, žodynų nefiksuotus darinius tyrinėja J. Vaskelienė.

Darbo **objektas** – *Lietuvių kalbos žodyne* (toliau LKŽe), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau DŽ), *Tarptautinių žodžių žodyne* (toliau TŽŽ) nefiksuoti dariniai¹, rasti V. Daujotytės monografijose *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* (toliau KG) ir *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų* (toliau ML).

Darbo **tikslas** – išanalizuoti žodynų nefiksuotus darinius, rastus V. Daujotytės monografijose.

Darbo **uždaviniai**:

1. Pateikti naujadarų teorinius aspektus.
2. Iš knygų išrinkti darinius, kurie nefiksuoti LKŽe, DŽ, TŽŽ.
3. Sugrupuoti ir išanalizuoti darinius.
4. Aptarti kai kurių darinių vartosenos ypatumus.
5. Patikrinti naujadarų vartojimą *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (toliau Tekstynas, T).

Darbo **metodologija**. Teorinė medžiaga pateikiama remiantis bendruoju moksliniu aprašomuoju metodu. Žodynų nefiksuoti dariniai analizuojami darybinės analizės metodu. Naujadarų vartoseną tekste aptariama remiantis interpretaciniu metodu. Kiekybiniai tyrimo duomenys pateikiami remiantis skaičiavimo metodu.

Darbo **šaltiniai**. Viktorijos Daujotytės monografijos *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* (2006) ir *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų* (2010).

Darbo **struktūra**. Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje pateikiama naujadaro samprata. Antrojoje dalyje analizuojami žodynų nefiksuoti dariniai: aptariami knygose rastų daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių irrieveiksmių darinių (vedinių ir dūrinių) darybos ir vartosenos ypatumai. Trečiojoje dalyje pateikiamas naujadarų vartojimas *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*.

---

¹ Žodynų nefiksuoti dariniai dėl patogumo tekste bus vadinami naujadarais.

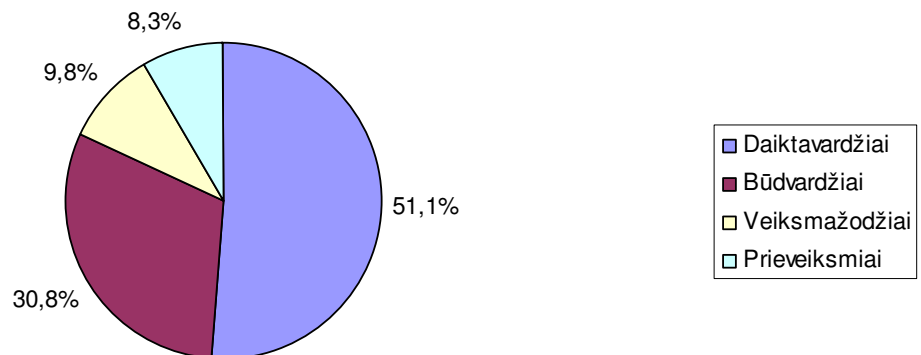
1. Naujadarų samprata

Kalba yra nuolat kintanti. Vieni žodžiai pasensta ir išeina iš vartosenos, jų vietoje atsiranda naujų žodžių. Jie būna pasiskolinti, išversti iš kitų kalbų, o kartais su įvairiomis darybos priemonėmis yra pasidaromi iš jau kalboje turimų žodžių. Nauji, į žodynus neįtraukti žodžiai yra vadinami *naujadarais* ('naujai sudarytas, bet neįsigalėjęs kalboje žodis, neologizmas' LKŽe). Plačiąja prasme *naujadarų* galima vadinti žodį, kuris yra sudarytas, o ne paveldėtas iš senovės. Siaurąja prasme *naujadaras* yra tik toks žodis, kuris yra atsiradęs darybiškai, t. y. dėl morfemų kaitos. *Naujadarų* atsiradimą ir plitimą lemia nuolat kintantis gyvenimo ritmas – naujų technologijų atsiradimas, mokslo tobulėjimas, socialinių, politinių ir visuomeninių reiškinių kitimas. Sparčiai kintant žmonių gyvenimui, kinta ir kalba. Naujų žodžių atsiradimas kalboje rodo jos gyvybingumą. (LKE 1999, 429, Mikėlionienė 2002, 73, Jaikėtienė 1980, 81, Rozenbergs 2004, 155 ir kt.).

Naujadarai yra skirstomi į *potencinius* ir *okazinius* darinius. V. Urbučio (1978, 269) teigimu, potenciniai dariniai – tokie labai produktyvių ir reguliarių darybos tipų žodžiai, kurie į kalbą neįeina kaip atskiri leksikos vienetai, o tik yra tų tipų numatyti ir kalbėjime gali būti realizuojami kiekvienu momentu. Pasak J. Mikėlionienės (2002, 74), „okazinis darinys, kuris, kaip daugelis jo tyrėjų pabrėžia, yra individualus, autorinis, ne tiek darybos, kiek kūrybos besiremiančios analogija, rezultatas, dažniausiai pažeidžia bendruosius darybos dėsnius. Darinio, kuris laikytinas potenciniu, daryba yra be priekaištų, ji papildo darybos paradigmą, tipą, kategoriją <...>“.

2. Žodynų nefiksuoti dariniai V. Daujotytės tekstuose

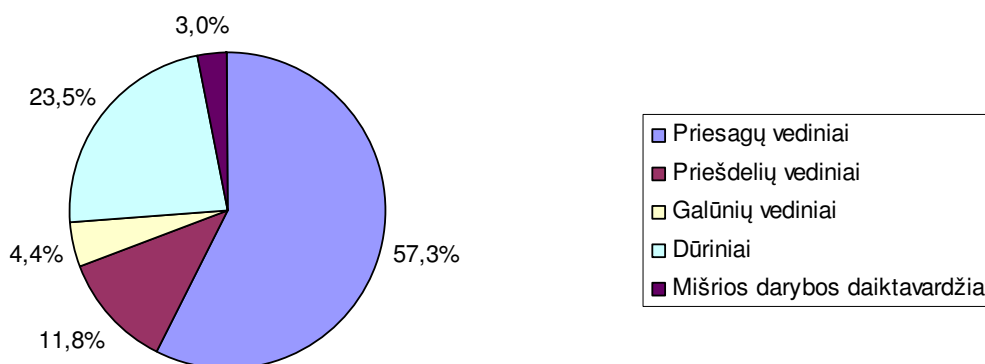
Viktorijos Daujotytės monografijose *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* ir *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų* rasti 133 į žodynus neįtraukti dariniai: 68 daiktavardžiai (50 vedinių, 16 dūrinių ir 2 mišrios darybos), 41 būdvardis (28 vediniai, 6 dūriniai ir 7 mišrios darybos), 13 veiksmažodžių (3 priesagų vediniai ir 10 priešdėlių vedinių) ir 11rieveiksmių (žr. 1 pav.).

1 pav. Žodynų nefiksuoti dariniai

2. 1. Daiktavardžių daryba

Visi lietuvių kalbos daiktavardžiai darybiškai gali būti suskirstyti į paprastuosius (pirminius) daiktavardžius ir darinius. Dariniai, kurie remiasi vienu pamatiniu žodžiu, vadinami *vediniais*, o dariniai, kurie remiasi iš sykių dviem pamatiniais žodžiais, vadinami *sudurtiniais žodžiais*, arba *dūriniais*. Lietuvių kalbos daiktavardžių tarpe žymiai dažnesni yra dariniai negu paprastieji žodžiai. Dauguma tų darinių yra vediniai ir tik nedidelė dalis – dūriniai (DLKG 2006, 86). V. Daujotytės knygoje rasta 68 į žodynus neįtrauktų daiktavardžių darinių. Iš jų 50 vedinių: 39 priesagų vediniai, 8 priešdėlių vediniai, 3 galūnių vediniai; 16 dūrinių ir 2 mišrios darybos daiktavardžiai (žr. 2 pav.).

2 pav. Į žodynus neįtraukti daiktavardžių dariniai

2.1.1 Priesagų vediniai

V. Daujotytės knygoje *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių ir Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų* rasti 39 daiktavardžių priesagų vediniai, kurie yra nefiksuoti žodynuose. Didžiausią naujų grupę sudaro vardažodžių abstraktai.

28 V. Daujotytės knygoje rasti priesagų vediniai laikytini vardažodžių abstraktais. Knygoje rasta 17 priesagos *-umas* vedinių, kurie nėra įtraukti į žodynus. Pasak S. Keinio, „bendrinėje kalboje šios priesagos ypatybės pavadinimas įmanomas iš kiekvieno kokybinio būdvardžio, daugėja iš neveikiamosios esamojo bei būtojo laiko, taip pat iš reikiamybės dalyvių padarytų vedinių“ (Keinys 1999, 45). Štai knygoje rasti į žodynus neįtraukti dariniai sudaryti su priesaga *-umas*: *groblėtumas* (: *groblėtas* ‘nelygus’ LKŽe), *jutimiškumas* (: *jutimiškas* → *justi* ‘jausti išorinius ir išvidinius dalykus’ LKŽe), *varganumas* (: *varganas* ‘kuris patyręs daug vargo, nelaimingas, pasigailėtinas, vargšas’ LKŽe), *kalbiškumas* (: *kalbiškas* ‘susijęs su kalba’ LKŽe), *dainiškumas* (: *dainiškas* ‘dainoms būdingas’ LKŽe), *dabartiškumas* (: *dabartiškas* ‘kaip dabarties’ LKŽe), *giesmiškumas*

(: *giesmiškas* ‘kiekvienas giedamas, dainuojamas dalykas, daina’ LKŽe), *keliagubumas* (: *keliagubas* ‘iš kelių sudėtas, keliskart tiek imtas, kelialinkas’ LKŽe). Naujadarai *sonetiškumas* (: *sonetiškas*), *sąskambingumas* (: *sąskambingas*), *egzistencialumas* (: *egzistencialus*), *baladiškumas* (: *baladiškas*), *psalmiškumas* (: *psalmiškas*), *archetipiškumas* (: *archetipiškas*), *vertybiškumas* (: *vertybiškas*), *trimatiškumas* (: *trimatiškas*), *vidujiškumas* (: *vidujiškas*) yra kelių pakopų dariniai – jų pamatiniai žodžiai taip pat nėra įtraukti į žodynus. *Sonetiškumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *sonetiškas* – jis sudarytas su priesaga *-iškas*, *-a* iš daiktavardžio *sonetas* (‘keturiolikos eilučių lyrinis eilėraštis, kurį sudaro du posmai po keturias eilutes ir du posmai po tris eilutes’ LKŽe). *Sąskambingumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *sąskambingas* – jis sudarytas su priesaga *-ingas*, *-a* iš daiktavardžio *sąskambis* (‘harmoningas kelių garsų skambėjimas tuo pačiu metu’, LKŽe). *Egzistencialumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *egzistencialus* – jis veikiausiai sudarytas su galūne *-us*, *-i* iš *egzistencialai* (‘egzistencializmo filosofijos žmogaus būties ir jo ryšio su pasauliu kategorijos, būties modusai’ TŽŽ). *Baladiškumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *baladiškas*, kuris sudarytas su priesaga *-iškas*, *-a* iš daiktavardžio *baladė* (‘nedidelis epininis eiluotas siužetinis kūrinys’ LKŽe). Naujadaras *psalmiškumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *psalmiškas*, kuris sudarytas su priesaga *-iškas*, *-a* iš daiktavardžio *psalmė* (‘tam tikra religinė giesmė’ LKŽe). Naujadaras *archetipiškumas* remiasi pamatiniu būdvardžiu *archetipiškas*, kuris sudarytas su priesaga *-iškas*, *-a* iš daiktavardžio *archetipas* (‘pirmavaizdis, prototipas’ TŽŽ). *Vertybiškumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *vertybiškas* – jis yra priesagos *-iškas*, *-a* vedinys iš daiktavardžio *vertybė* (‘teigiama ypatybė’ LKŽe). *Trimatiškumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *trimatiškas* – jis sudarytas su priesaga *-iškas*, *-a* iš daiktavardžio *trimatis* (‘kuris trijų matmenų’ LKŽe). *Vidujiškumas* remiasi potenciniu pamatiniu būdvardžiu *vidujiškas* – jis sudarytas su priesaga *-iškas*, *-a* iš daiktavardžio *vidujis* (‘vidurinė ar vidinė dalis’ LKŽe).

Priesagos *-umas* vediniai paprastai turi abstrahuotos ypatybės reikšmę. Naujadaras *groblėtumas* apibūdina žemaitiško charakterio nepastovumą, nelygumą, tai metaforiniu epitetu einantis darinys žemaitiškam charakteriui apibūdinti: *Bet nepamirškime – kalbame apie žemaitį, žemaitišką prigimtį, apie šiai baltų genčiai atskirai būdingą žemaitiškumą, laikymąsi už šaknų, atkaklumą, groblėtumą, netgi grubumą* (KG, 92). Naujadaras *sonetiškumas* įeina į palyginimo figūrą, *sonetas apie sonetiškumą* lyginamas su *atšalusio paviršiaus įveika*: *Sonetas apie sonetą ar sonetiškumą, kaip giliausią sąskambingumą, kaip atšalusio paviršiaus įveiką* (KG, 136). Naujadaras *jutimiškumas* vartojamas kaip sisteminio darinio *jutimas* sinonimas: *Svarbu bent punktyriškai atskleisti Sigito Gedos patirties lauką, stiprų kalbos jutimiškumą, apimantį skirtingus, dažnai ir poliariškus sąmonės registrus* (ML, 233). Naujadaras *dainiškumas* apibūdinamas Sigito Gedos poezijos panašumas į dainą: *Išskirtinis Gedos poezijos vaikams bruožas – jos dainiškumas* <...>

(ML, 259). Štai sakiniai, kuriuose buvo pavartoti kiti priesagos *-umas* vediniai: *Radzevičiaus sukurto išėjimo egzistencialumą, susijusį su teodicėjine drama, pastebės ir aptars filosofas Arvydas Šliogeris* (KG, 206); *Eilėraštis prasidėjęs lyg iš strielkūniško gamtiškumo ir baladiškumo <...> bet vaizdo šakojimasis yra nenuspėjamas <...>* (ML, 103); *Prigimtinio kūrybiškumo prasiveržimas tarsi aiškino jam jo paties gyvenimą, galbūt padėjo įveikti varganumo nuoskaudas* (ML, 238); *Jauno Sigito Gedos poeziją pirmiausia išskiria matymo-girdėjimo kalbiškumas, netikėtas pirmapradis sąryšingumas <...>* (ML, 247); *Didžiųjų raidžių sugrąžinimas poemos psalmiškumą paryškina <...>* (ML, 276); *Pirmojo S. Gedos romano dabartiškumas interpretuotinas ir plačiau* (ML, 280). *<...> poetas (Vytautas Mačernis. – M. J.), savo „Vizijomis“ davęs stiprų postūmį moderniajam lietuvių lyrikos giesmiškumui* (ML, 289); *Signalizuojamas naujo, netobulo, bet įkyriai į pasaulį besibraunančio archetipo pasirodymas – gal greičiau tik ženklų; archetipiškumo nėra iš karto pamatomas, niekur, niekaip jis nėra visas* (ML, 308); *Kertasi klasikos skaidrumas, vertybiškumas, ir dabartinė sumaištis, su vis didėjančiais vienatvės, siaubo plotais* (ML, 330); *<...> erdvėje, pačioje žodžio substancijoje slypi erdvumas, keliagubumas, trimatiškumas* (ML, 359); *Išoriškumas ir vidujiškumas darosi neatsiriamas: žvelgiama tarsi iš vidaus, o matoma ir išoriškai* (ML, 360).

Lietuvių kalboje vardažodžių abstraktai yra daromi ir su priesaga *-ybė*. Šios priesagos darybinis laukas platesnis negu priesagos *-umas*, nes vediniai su priesaga *-ybė* dažniau būna daromi ir iš daiktavardžių, o ne tik iš būdvardžių. S. Ambrazas teigia, kad dabartinėje lietuvių kalboje tarp ypatybių pavadinimų vyrauja priesagos *-umas* vediniai, o priesagos *-ybė* vediniai daugiausia vyravo senesniuose raštuose (Ambrazas 2000, 8). Savo reikšmė priesagos *-ybė* vediniai yra artimi priesagos *-umas* vediniams, tik priesagos *-ybė* vediniai dažniau žymi intensyvesnę ypatybę. V. Daujotytės knygoje rasti 7 priesagos *-ybė* vediniai, kurie nėra įtraukti į žodynus. Naujadaras *pranciškonybė* remiasi daiktavardžiu *pranciškonas* ('Pranciškaus Asižiečio įsteigto ordino vienuolis' LKŽe): *Galima jausti, kad jam, kaip ir tos kartos šatrijiečiams, artima buvo kultūrinė pranciškonybė* (KG, 12). Trys priesagos *-ybė* vediniai remiasi būdvardžiais: *atšiaurybė* (: *atšiaurus* 'šiurkštus, nemandagus, nesukalbamas, priešingas' LKŽe), *universalybė* (: *universalus* 'daug kur pritaikomas, visuotinis' LKŽe), *bereikšmybė* (: *bereikšmis* 'be reikšmės' LKŽe). Naujadaras *atšiaurybė* laikytinas priesagos *-umas* vedinio *atšiaurumas* darybiniu sinonimu, nes daiktavardžio *atšiaurumas* pamatinis žodis taip pat yra būdvardis *atšiaurus*. „Darybiniais sinonimais laikomi bendrašakniai tapačią arba panašią leksinę reikšmę turintys su skirtingais darybos afiksais sudaryti dariniai (Vaskelienė 2004, 47): <...> žmogus *įsigyvena baugioje pasaulio atšiaurybėje gaubdamasis poetiškumu* (KG, 48). Trijų priesagos *-ybė* vedinių pamatiniais žodžiais eina dalyviai: darinys *neatveriamybė* remiasi esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyviu *neatveriamas*, kuris yra veiksmazodžio *neatverti* (žodyne pateikiama žodžio *atverti* reikšmė 'atidaryti ką, padaryti atvirą,

neužsklęstą' LKŽe (apie priešdėlį *ne-* nebus plačiau kalbama, nes S. Keinio (1999, 79) teigimu priešdėlis *ne-* gali būti pridedamas kone prie kiekvieno veiksmažodžio ir suteikti jam priešingą reikšmę)) išvestinė forma. Darinys *apleistybė* remiasi būtojo kartinio laiko neveikiamosios rūšies dalyviu *apleistas*, kuris yra veiksmažodžio *apleisti* ('pasidaryti netvarkingam, nešvariam' LKŽe) išvestinė forma. Darinys *siekiamybė* remiasi esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyviu *siekiamas* – jis yra veiksmažodžio *siekti* (2. 'liesti, prisitikti, visai prie ko priartėti' LKŽe) išvestinė forma. Toliau pateikiami pavyzdžiai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: *Taip, gyviausia lieka universalybė, pagauta skruzdėlės kelione* (ML, 148); *Eilėraščio siekiamybė – kalbos jutiminis tankis – kaip matomos, girdimos tikrovės, tik dar intensyvesnis, nes labai suspaustas* (ML, 264); *Tiek ir reikšmių, kurių dalis susidaro iš bereikšmybių* (ML, 19).

Tekste pavartotas naujadaras *atšiaurybė* yra pažymimojo žodžio *pasaulis* metoniminis epitetas, kuris išreiškia autorės poziciją dėl ne itin lengvo gyvenimo šiame pasaulyje. Epitetas *neatveriamybė* eina kartu su pažymimuoju žodžiu *klodai*, naujadaras sudaro opoziciją su veiksmažodžiu *atverti*: *Kad kažką galėtum atverti, turi likti neatveriamybės klodai* (ML, 15). Naujadaras *bereikšmybė* taip pat sudaro opoziciją su daiktavardžiu *reikšmė*. K. Župerka teigia, kad išvardijimą sudaro vienasarūšių sakinio dalių arba vienasarūšių sakinių eilė (Župerka 1983, 92). Šią stiliaus figūrą tekstų autorė pasirenka norėdama aprašyti gyvenimo pavidalus, tarp kurių yra ir naujadaras *apleistybė*: *Gyvenimas visais pavidalais (kūrybiniais, kasdieniniais, meilės, pavydo, aistrų, aukšto dangaus, praregėjimų-nušvitimų, tamsių pakampių, apleistybės, keiksmų) plūdo į jį, buvo perimamas, užrašomas* (ML, 21).

Knygoje *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* rastas 1 priesagos *-ystė* vedinys, kuris nefiksuotas žodynuose. Priesagos *-ystė* vediniai (taip pat kaip ir *-umas*, *-ybė*) priklauso vardažodžių abstraktų kategorijai. Kaip teigia S. Keinys, priesaga *-ystė* išsiskiria iš kitų tuo, kad daugiausia jos vedinių remiasi daiktavardžiais (Keinys 1999, 45). Dažniausiai visi iš daiktavardžių padaryti priesagos *-ystė* vediniai žymi pamatinio žodžio pasakytą būdingą ypatybę. Tokiu dariniu galime laikyti naujadarą *piligrimystė* (: *piligrimas* 1. 'keliaujantis maldininkas, keliautojas į šventąsias vietas', LKŽe). Naujadaras sudarytas remiantis pirmąją pamatinio žodžio reikšme, nes yra kalbama apie vietą, kuri yra šventa, ten galima pasisemti dvasinės stiprybės. Darinys *piligrimystė* yra vartojamas ir kitoje V. Daujotytės knygoje *Tekstas ir kūrinys*: „Tos pačios lyg pasikartojančios temos: vienišystės, atskirtumo, *piligrimystės*, maldos <...> (žr. Vaskelienė 2005, 462). Naujadaras *piligrimystė* yra metaforinis daiktavardžio *vieta* epitetas, nes kūrinyje toliau yra kalbama apie Žemaičių Kalvarijas, kurios yra laikomos šventa vieta: *piligrimystės vieta. Kultūrinio, dvasinio įsibuvimo vieta nuo seno* (KG, 65).

Taip pat knygoje rastas 1 priesagos *-(i)uomenė* vedinys – *būriuomenė* (: *būrys* 'daugybė žmonių, paukščių, gyvulių ar kokių daiktų vienoje vietoje, minia, pulkas, krūva' LKŽe). Pasak

J. Mikelionienės, „lietuvių kalbos naujadarų analizė <...> rodo, kad gebėjimas kurti žodžius pagal jau turimus pavyzdžius matomas ir iš uzualinių, ir iš neuzualinių (potencinių ar okazinių) darinių, vadinasi, analogija darant ar kuriant naujus žodyno vienetus remiamasi labai plačiai“ (Mikelionienė 2002, 73). Naujadaras *būriuomenė* niekuo nesiskiria nuo kitų to paties darybos tipo darinių, kurie yra pateikiami LKŽe, *visuomenė*, *kariuomenė*, *bendruomenė*. S. Ambrazas (2000, 60) teigia, kad priesaga *-(i)uomenė* yra labiausiai paplitusi Žemaitijoje. Kadangi V. Daujotytės knygoje rašoma apie V. Mačernį, kuris yra kilęs iš Žemaitijos, tad gali būti, kad naujadarą *būriuomenė* autorė vartoja atkreipdama dėmesį į tą faktą. Štai sakiny, kuriame pavartotas naujadaras *būriuomenė*: *1943 metais Miltinis gina Juozą Keliuotį ir Justiną Vienožinskį – ne visuomenė, o tik būriuomenė gali nematyti šių žmonių ir ginamo meno naujumo* <...> (KG, 127).

Knygoje *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* rastas vienas naujadaras, kuriuo pavadinamas asmuo pagal jo kilimą ir gyvenamąją vietą – tai priesagos *-ietis* vedinys *užpelkietis* (: *užpelkis* ‘vieta už pelkės’ LKŽe): *užpelkiečiai nei įsivaizduoti savęs negali kitaip* <...> (KG, 48). Daiktavardžiu *užpelkietis* įvardijamas žmogus, kuris gyvena užpelkyje. Knygose rastas vienas priesagos *-ija* vedinys *vaizdinija* (: *vaizdinys* ‘elementarus suvokimų apibendrinimas; atgamintas sąmonėje daiktų bei procesų (arba jų atskirų savybių) apibendrintas vaizdas’ LKŽe) laikytinas kuopiniu pavadinimu – šiuo vediniu įvardijama vaizdinių visuma. Štai sakiniai, kuriuose vartojamas naujadaras: *Salomėjos Nėries daugeriopa vasaros, kaip praėjusios vasaros, vaizdinija* (KG, 51); *Kasandros tema – pretekstas vaizdinijai, susietai su jūra, kalba, žodžio aukojimu* (ML, 55).

Knygose rasti 6 priesagos *-imas / -ymas* vediniai, kurie priklauso veiksmažodžių abstraktų kategorijai. Kaip teigia S. Ambrazas, „priesagos *-imas / -ymas* vediniai yra pats gausiausias veiksmų pavadinimų darybos tipas tiek dabartinėje, tiek senojoje lietuvių kalboje“ (Ambrazas 1993, 21). Naujadarai sudaryti su priesaga *-imas / -ymas* laikytini potenciniais dariniais, nes jie gali būti daromi kone iš kiekvieno veiksmažodžio. Šios priesagos vediniai paprastai remiasi veiksmažodžio būtojo kartinio laiko forma. Žodynų nefiksuoti dariniai paklūsta šiai tendencijai: *ritmavimas* (: *ritmavo* ‘daryti ritmingai’ LKŽe), *vienišėjimas* (: *vienišėjo* ‘darytis vienišesniai’ LKŽe), *įžodinimas* (: *įžodino* ‘paskelbti, išpasakoti’ LKŽe), *perkeldinėjimas* (: *perkeldinėjo* ‘statyti, dėti iš vienos vietos į kitą’ LKŽe), *nušviesėjimas* (: *nušviesėjo* ‘pasidaryti linksmesniai, nušvisti’ LKŽe), *atgimdymas* (: *atgimdė* ‘atnaujinti’ LKŽe). Priesagos *-imas / -ymas* vediniais daiktiškai įvardijamas veiksmas ar būseną: *Į ritmą, kaip sakinio ir kūno sinchroną, į ritmavimą* (KG, 20). <...> *laisvas gyvybės ir negyvytės pulsavimas, gamtinių vaizdinių perkeldinėjimas į sąmonę ir atgal* (ML, 319). *Aistringa kančia veda į nušviesėjimą, įveiką* (ML, 345). *Mitai prasitęsia mitų atsinaujinimais-sąmonės atgimdymais* (ML, 326). Naujadaras *vienišėjimas* įeina į stilistinę išvardijimo figūrą, kuria siekiama sukelti adresato vidinę įtampą: <...> *Mačernis yra nuolat atsigręžęs į save, fiksuoja savo parvykimą į vienumą, tylą, savo jautrėjimą, vienišėjimą – lyg pasirengimą kažko imtis* (KG, 55).

Daiktavardis *įžodinimas* yra daiktavardžio *galia* epitetas, epiteto pagalba autorė sukonkretina kokia *kalbinio pasaulio galia* eilėraštis išjudina pasaulį. *Kalbinio pasaulio įžaidinimo ir įžodinimo galia, eilėraštis išjudina pasaulį, parodo jo ribų sąlygiškumą* (ML, 234).

Literatūrologės tekstuose rasti trys į žodynus neįtraukti priesagos *-tis* vediniai, priklausantys veiksmazodžių abstraktų kategorijai. Dažnai priesagos *-tis* vediniai yra konkretesni negu priesagos *-imas / -ymas* abstraktai (žr. LKG 1965, 290). Visi trys tekstuose rasti naujadarai yra padaryti iš veiksmazodžio bendraties kamieno: *sutelktis* (: *sutelkti* ‘surinkti, sutraukti, suspiesti, suburti į būrį’ LKŽe), *žengtis* (: *žengti* ‘judėti į priekį, eiti, žingsniuoti’ LKŽe), *apleistis* (: *apleisti* ‘nepalaikyti su kuo santykių; neteikti pagalbos; neduoti išlaikymo’ LKŽe). Naujadaras *sutelktis* sudaro darybinių sinonimų eilę su priesagos *-imas* vediniu *susitelkimas* ir galūnės *-a* vediniu *santalka* (žr. Vaskelienė 2004, 50). Štai sakiniai, kuriuose pavartoti naujadarai: *ir ypatinga sutelkis į lietuviškos pasaulėjautos augimo, brendimo, žydėjimo vietą – į lietuvišką sodybą, į gimtąją pirkį* (ML, 334); *ratas, mes juntame ratą; jei bandytume atsakyti, kas yra ta Absoliuti Transcendencija, ta didžioji sąmonės Žengtis, atsakytume – gal tai Dievas, gal Dangus, gal Kalba, gal Motina Gamta (didžiosios raidės dabar – mano)* (ML, 343); *tragiškai neišsipildę likimai: tremčių, išėmystės, bežemystės, kalėjimų, ankstyvos mirties. Neįveikiamo vienišumo. Apleisties* (ML, 427). Naujadaras *Žengtis* yra bendrinis žodis, tačiau V. Daujotytė jį rašo kaip tikrinį, tai yra savotiška antonomazija, kuri priskiriama metonimijos rūšiai. Sakinyje, kuriame pavartotas naujadaras *Žengtis*, ir kiti bendrinės kalbos žodžiai yra vartojami kaip tikriniai *Dangus, Kalba, Motina Žemė*. Naujadaras *apleistis* įeina į išvardijimo stiliaus figūrą, vienas žodis sudaro visą sakinį, prieš kurį eina išvardijimas, kodėl yra tragiškai neišsipildę likimai. Atskiru sakiniu yra padaroma didesnė pauzė, todėl naujadaras patraukia adresato dėmesį ir suteikia tekstui ekspresyvumo.

Viktorijos Daujotytės monografijoje apie Sigitą Gedą rastas vienas priesagos *-tojas* vedinys neįtrauktas į žodynus tai – daiktavardis *atidenginėtojas* (: *atidenginėti* ‘nuimti uždangalą, padaryti nebeuždengtą’ LKŽe). Šios priesagos vediniai priklauso veikėjų ir veiksmazodinės ypatybės turėtojų kategorijai. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (1965, 317) rašoma, kad veikėjų pavadinimais yra žymimi asmenys tiek pagal trumpai trunkantį, atsitiktinį jų darbą ar tik vieną kartą atliekamą ar atliktą veiksmą, tiek ir pagal nuolatinį verslą, užsiėmimą, profesinį darbą. Štai sakinyje, kuriame vartojamas žodynų nefiksuotas darinys: *tokie kūrėjai kaip Sigitas Geda yra pirmiečiai, pirmapradžių klodų atidenginėtojai* (ML, 112). Naujadaras *atdenginėtojas* yra neįprastas, bet labai motyvuotas veikėjo – S. Gedos – pavadinimas, nes S. Geda yra toks kūrėjas, kuris peržengia savo prigimtį ir ieško to, kas buvo sukurta prieš jį.

Knygoje apie Sigitą Gedą rastas vienas priesagos *-inys* vedinys *iškreipinys* (: *iškreipti* 3. ‘parodyti, pateikti ką klaidingai, neteisingai’ LKŽe). Galima manyti, kad naujadaras remiasi trečiaja pamatinio veiksmazodžio reikšme, nes tekste yra kalbama apie temas, kurios vyrauja eilėraščiuose:

Kiekvienoje Sigito Gedos knygoje yra meilės eilėraščių – tyriausio širdies balso, šiurkštaus vyriško geismo, erotikos, erotinių vaizdinių, jų sublimitacijų. Kreipinių ir iškreipinių (ML, 393). Naujadaras *iškreipinys* pavadinama tai, kas yra *iškreipta* (pgl. analogiškus darinius *veldinys, darinys ir kt.*). Naujadaras *iškreipinys* sudaro opoziciją su daiktavardžiu *kreipinys* (*kreipinys – iškreipinys*).

2.1.2 Galūnių vediniai

„Galūnių vediniais laikomi žodžiai, kurių galūnės, be įprasto žodžių kaitybos vaidmens, kartu yra ir žodžių daromoji priemonė, t. y. su jomis žodžiai yra išvedami iš kitų lietuvių kalboje vartojamų žodžių“ (Keinys 1999, 55). Darybos atžvilgiu galūnių vediniai yra artimi priesagų vediniams, nes jie dažnai išlaiko panašią reikšmę, kurią turi pamatinis žodis. Daugiausia lietuvių kalboje yra veiksmazodinių galūnių vedinių. Viktorijos Daujotytės knygose rasti 3 su galūne sudaryti daiktavardžiai, kurie nėra įtraukti į žodynus.

„Iš visų galūnių, vartojamų dabartinės lietuvių kalbos daiktavardžių daryboje, pati daro yra *-a*. Daugumas galūnės *-a* vedinių yra padaryta iš priešdėlinių veiksmazodžių“ (LKG 1965, 303). Knygose rasti 2 žodynuose nefiksuoti galūnės *-a* vediniai, jie abu remiasi priešdėliniais veiksmazodžiais: *atošauka* (: *atsišaukti* ‘atsakyti į šaukimą; atsiliepti šaukiamam, kalbinamam’ LKŽe), *įveika* (: *įveikti* 2. ‘nugalėti, nurungti’ LKŽe). Naujadarai *atošauka* ir *įveika* sudaro darybinių sinonimų poras su daiktavardžiais *atsišaukimas* ir *įveikimas* (plačiau žr. Vaskelienė 2004, 51). Štai sakiniai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: *aistringa kančia veda į nušviesėjimą, įveiką* (ML, 345); A. Strazdo *atošauka, bet* ir A. Baranausko *kalnų, mitinės pradžios metafora: „Žydi saulė ir dievas“* (ML, 366).

Literatūrologės tekstuose rastas vienas žodynuose nefiksuotas galūnės *-is* vedinys. Naujadaras *įbrėžis* (: *įbrėžti* 2. ‘palikti kokią žymę’ LKŽe) laikytinas vietos pavadinimu. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (1965, 405–406) rašoma, kad daugumas tokių vedinių yra daromi iš nepriešdėlinių veiksmazodžių. Tie vediniai, kurie yra priešdėliniai turi iš pagrindinių veiksmazodžių gautus priešdėlius. Štai sakiny, kuriame pavartotas naujadaras: *bet ryškiau juntami sunkiųjų laiko nuojautų įbrėžiai; to kas pasikartoja* (ML, 274). Naujadaras *įbrėžis* laikytinas priesagos *-imas* vedinio *įbrėžimas* darybiniu sinonimu.

2.1.3 Priešdėlių vediniai

„Daiktavardžių daryba su priešdėliais yra vienas iš svarbiausių dabartinės lietuvių kalbos daiktavardžių darybos būdų, nors pagal vedinių skaičių ji užima pačią paskutinę vietą“ (DLKG 2006, 145). Priešdėlinių vedinių yra mažiau, nes jie daromi tik iš daiktavardžių. Knygose rasti 8

priešdėlių vediniai: iš kurių 7 priešdėlio *pro-* ir 1 priešdėlio *i-* vedinys. Priešdėlio *pro-* vediniai žymi senovėje buvusį dalyką, iš kurio yra kilęs pamatinis žodžiu pasakytas dalykas: *proritmas* (: *ritmas*), *prožodis* (: *žodis*), *promaldė* (: *malda*), *proamžis* (: *amžius*), *promitas* (: *mitas*), *proupė* (: *upė*), *propoezija* (: *poezija*). Vedinių *promaldė* ir *proamžis* šalutinė darybos priemonė – galūnė. Taip pat literatūrologės tekstuose rastas 1 priešdėlio *i-* vedinys *ižaidinimas* (: *žaidinimas* → *žaidinti* ‘traukti dėmesį (ppr. žaislais, žaidimu), smaginti, džiuginti’ LKŽe). Štai sakiniai, kuriuose puvo pavartoti naujadarai: *Trupikio scenovaizdžiai yra sielovaizdžio ir kraštovaizdžio dermės, ritmai, atitinkančius tolyn – gilyn vedančius proritmus* (KG, 16); *Šarnelėje garsiai paties poeto tariami jo poezijos žodžiai pirmą ir paskutinį kartą susitiko su savo prožodžiais ir provaizdžiais <...>* (KG, 142); *Sesuo, ji iškyla ir žodžiuose, sąmonės garsyno žodžiuose suaudžiamuose į maldą-promaldę – kaip savitajame metų cikle „Ginkho medžio kultūra“ („Babilono atstatymas“, 1994) (ML, 41); <...> žemėje yra vietų, veikiančių jautrią sąmonę, atveriančių ją regėjimams-girdėjimams, ataidantiems iš proamžių* (ML, 51); *Strielkūnas – stiprios istorinės jausenos poetas, Geda – mito, netgi promito, kurį rekonstravo iš sąmonės gilios atminties, iš vėžlių, vandenių, akmenų* (ML, 102). *Po upėmis yra tekėjusios proupės* (ML, 110); *Sigito Gedos – vanduvos; greta Onės Baliukonės – akmuvo, džiūkų kalbėjimo gamtinis lankstumas, daugiaprasmiškumas, pirminė poezija, propoezija* (ML, 396); *Kalbinio pasaulio ižaidinimo ir ižodinimo galia, eilėraščių išjudina pasaulį, parodo jo ribų sąlygiškumą* (ML, 234). Priešdėlio *pro-* vediniai įeina į kartojimo stiliaus figūrą – nes sakiniuose vartojami naujadarai ir jų pamatiniai žodžiai: *ritmas – proritmas, žodis – prožodis, mitas – promitas, upė – proupė, poezija – propoezija*. Naujadaras *promaldė* yra parašytas kartu su daiktavardžiu *malda* (*malda-promaldė*) t. y. kaip vieną sąvoką įvardijantis leksikos vienetas. Naujadaras *ižaidinimas* yra žodžio *galia* epitetas. Naujadaras *promitas* eina asmenvardžio *Geda* epitetu.

2.1.4 Dūriniai

Lietuvių kalboje „yra įprasti sudurtiniai daiktavardžiai, kurių pirmasis sandas apibrėžia antrąjį. Sudurtinių daiktavardžių, padarytų iš daiktavardžių, leksinė reikšmė dažniausiai arba visai nesiskiria nuo darybos reikšmės, arba skiriasi vien tik didesne savo specializacija“ (DLKG 2006, 151). „Sudurtinių daiktavardžių sandai tarpusavyje jungiami su jungiamaisiais balsiais arba be jų“ (Keinys, 1999, 72). Pagal dėmenų santykį dūriniai skirstomi į determinatyvinius (vienas sandas apibrėžia kitą) ir į kopuliatyvinius (abu sandai yra lygiai savarankiški). Daiktavardžiai paprastai yra skirstomi pagal antrąjį dėmenį į dūrinius su antruoju daiktavardiniu sandu ir į dūrinius su veiksmožodiniu antruoju sandu. V. Daujotytės knygoje rasta 16 sudurtinių daiktavardžių, kurie yra nefiksuoti žodynuose. 11 iš jų sudaryti su daiktavardiniu antruoju sandu ir 5 su veiksmožodiniu antruoju sandu.

2.1.2.1. Dūriniai su daiktavardiniu antruoju sandu

V. Daujotytės knygosė rasti 8 į žodynus neįtraukti dūriniai iš dviejų daiktavardžių. Septyni iš jų yra determinatyviniai: *sielovaizdis* (: *siela, vaizdas*), *linoraižinis* (: *linas, raižinis*), *matymtaškis* (: *matymas, taškas*), *vandenžmogis* (: *vanduo, žmogus*), *akivaizdis* (: *akis, vaizdas*), *dangovaizdis* (: *dangus, vaizdas*), *šviesokaita* (: *šviesa, kaita*). Naujadaras *šviesokaita* galėtų būti sudarytas ir su antruoju veiksmažodiniu sandu (*šviesa, keitėsi*). Naujadarai *akivaizdis*, *dangovaizdis* įeina į kartojimo stiliaus figūrą: nes tame pačiame sakinyje yra ir analogiškos darybos dariniai, kurių antrasis daiktavardinis sandas *vaizdas* kartojasi kituose dūrinuose. *Kraštovaizdis* yra ir *akivaizdis*: *tai kas akivaizdu, bet kas kiekvieną akimirką kinta išlaikydamas tapatumą* (ML, 368); *Apie Sigitą Gedą galima sakyti: jo kraštovaizdį sudaro žemėvaizdis ir dangovaizdis* (ML, 369). Ontologiniai *sielovaizdžio* ir *prigimto kraštovaizdžio atitikimai* (KG, 14); *Petravičiaus sukurtas linoraižinių ciklas* <...> (KG, 126); *Pirmosios eilutės – žmogaus suvokiamos gamtos kalba (garsų, šviesokaitos, vaizdų)* <...> (KG, 52); *Ką matau priklauso nuo to, iš kur žvelgiu, nuo matymtaškio* <...> (ML, 19); *Bet kaip vandenžmogis gali išverti prie vandens, kaip gali išverti* (ML, 111). Taip pat rastas ir vienas kopuliatyvinis dūrinys *erdvėlaikis* (: *erdvė, laikas*): *meditacinis taškas – taškas, į kurį sąmonė gali susitelkti sunkiais ar net lemtingais momentais; jis susidaro patirties erdvėlaikyje* <...> (KG, 29). „Dūrinys *erdvėlaikis* yra semantinis *erdvės* ir *laiko* atitikmuo – neretai sudėtinis terminas ir dūrinys *erdvėlaikis* vartojami sinonimiškai“ (Vaskelienė 2006, 66).

Viktorijos Daujotytės tekstuose rastas 1 į žodynus neįtrauktas dūrinys iš būdvardžio ir daiktavardžio. Tokio tipo dūriniai yra determinatyviniai, nes jų pirmasis sandas visada apibrėžia antrąjį sandą. Galbūt naujadarą *šventastalis* (: *šventas, stalas*) autorė vartoja todėl, kad ne kiekvienam skaitančiam žmogui gali būti aiškus tokią pat reikšmę turintis tarptautinis terminas *antepedijus*. Kai sakinyje rašomas lietuviškas žodis *šventastalis*, skaitytojui iš karto aišku apie kieno reljefus kalbama: *vienas naujųjų P. Repšio darbų – šventastalio (antepedijaus) Varnių šv. Petro ir Povilo katedroje reljefai* <...> (ML, 121).

Knygosė rasti 2 žodynuose nefiksuoti dūriniai iš įvardžio ir daiktavardžio. „Šios rūšies dūriniai (žymia dalimi – bendrinės kalbos naujadarai) yra determinatyviniai: jų pirmasis, įvardinis, sandas visada apibrėžia antrąjį, daiktavardinį, sandą“ (DLKG 2006, 161). Naujadarų *savitapatybė* (: *save, tapatybė*) ir *saviironija* (: *save, ironija*) santykis tarp darybinės ir leksinės reikšmės yra tiesioginis. Štai sakiniai, kuriuose pavartoti naujadarai: *iš tiesų kūrinio ir skaitytojo santykis, jo intensyvumas labiausiai remiasi neišvengiamu žmogaus poreikiu būti savyje, savitapatybėje, o kartu ir išorėje – savikitybėje* (KG, 78); *Kūrėjas, pasiekęs nepaprasto atvirumo sau, tokios saviironijos, kuri atveria daugiau, negu aprėpia tik vienas žmogus* (ML, 122). Naujadarai *savitapatybė*,

saviironija niekuo nesiskiria nuo kitų tokio tipo dūrinių, kurie yra pateikiami žodynuose (plg.: *savidrausmė, savikontrolė*).

2.1.2.2. Dūriniai su veiksmožodiniu antruoju sandu

Knygose rasti 3 žodynuose nefiksuoti dūriniai iš daiktavardžio ir veiksmožodžio: *pasaulėvoka* (: *pasaulis, vokti*), *ritmojauta* (: *ritmas, jautė*), *gamtomelda* (: *gamta, meldė*). Šitie dūriniai primena veiksmožodžių abstraktus, nes dūrinių pirmuoju sandu yra pasakomas veiksmo objektas (žr. DLKG, 162). Dūrinys *pasaulėvoka* yra vartojamas ir kitoje V. Daujotytės knygoje *Parašyta moterų: moters pasaulėvoka. Bradūno pasaulėvoka. Pasaulėvokos lygmens* (žr. Vaskelienė 2005, 467). Naujadaras *pasaulėvoka* vartojamas kaip žodžių junginio *pasaulio suvokimas* sinonimas. Dūrinio *ritmojauta* daryba niekuo nesiskiria nuo kitų žodynuose fiksuotų tokį patį antrąjį dėmenį turinčių dūrinių darybos (*pasaulėjauta, savijauta*). Štai pavyzdžiai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: <...> *cikliškai išplėtotas poetinis vaizdinys, kuriame sulydyti svarbieji tradicinės pasaulėvokos taškai* <...> (KG, 31); *ta pati kosminė ritmojauta, būdinga ir Jurgiui Baltrušaičiui* <...> (KG, 181); *ta rizikingoji ekspresema „Man gražiausias klebonas – varnėnas“ juk siejasi su krikščioniško veido paukščiais, su Pranciškaus Asyžiečio gamtojauta, gamtomelda* <...> (ML, 324). Naujadaras *gamtomelda* yra analogiškas darinys kaip ir *gamtojauta* ir jis įeina į savotišką kartojimo figūrą – dūriniu *gamtomelda* sustiprinama tai kas įvardijama daiktavardžiu *gamtojauta*.

Literatūrologės tekstuose rastas vienas į žodynus neįtrauktas dūrinys iš įvardžio ir veiksmožodžio. „Šių sudurtinių žodžių (daugiausia naujadarų) pirmuoju dėmeniu paprastai pasakomas antruoju dėmeniu reiškiamo veiksmo objektas“ (LKG, 1965, 470). *Savikūra* (: *save, kūrė*): *iš savęs girdėjimo, savo būsenų. Iš savikūros* (ML, 141).

Knygoje rastas 1 žodynuose nefiksuotas dūrinys, kurio pirmuoju sandu eina kiekinis skaitvardis *dvi*, o antruoju sandu – būtojo karinio laiko veiksmožodis *skleidė* – *dvisklaida*: *šiaurės, šiaurumo ir ugnies, liepsnos vienas kitą traukiantys poliai – dviskaita, dvisklaida* (KG, 155). Naujadaras *dvisklaida* vartojamas tam, kad patikslintų ir sustiprintų prieš jį einantį dūrinį *dviskaita*.

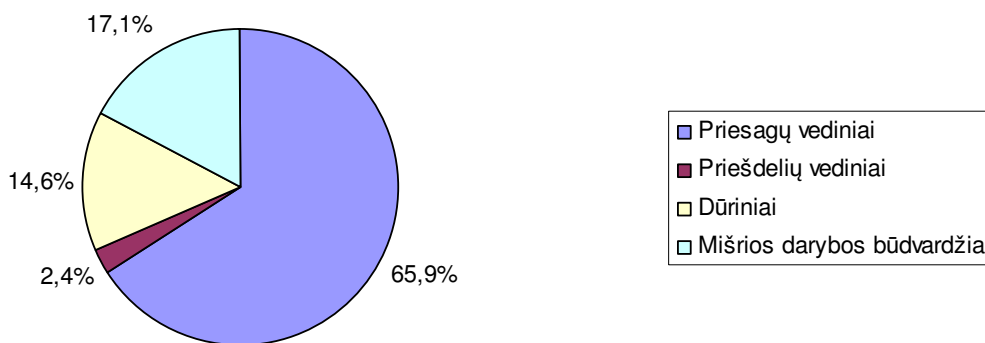
2.1.5 Mišrios darybos daiktavardžiai

Mišrųjų darybos būdą turime tada, kai žodžio daryboje iš karto reiškiasi du skirtingi darybos būdai. Prefiksacijai-sufiksacijai priklauso priešdėlio ir priesagos vediniai, šalia kurių nėra visai atitinkamų vedinių tik su priešdėliu ar tik su priesaga, arba, jeigu yra, jie su analizuojamu priešdėlio ir priesagos vediniu nesudaro darybos opozicijos. Kitas mišrios darybos būdas – tai kompozicija-sufiksacija, kur formantu eina priesaga sykiu su dūrybos forma (sandūra) (Urbutis 1978, 289, 290).

V. Daujotytės knygose rastus du daiktavardžius *savikitybė*, *gamtoeregystė* galima laikyti mišrios darybos daiktavardžiais. Manoma, kad jie sudaryti kompozicijos-sufiksacijos darybos būdu: naujadaras *savikitybė* remiasi dviem pamatiniais žodžiais *save*, *kisti / kito* ir dar turi priesagą *-ybė*, darinys *gamtoeregystė* remiasi dviem pamatiniais žodžiais *gamta*, *regi* ir turi priesagą *-ystė*. Darinys *gamtoeregystė* vartojamas kaip žodžių junginio *gamtos regėjimas* sinonimas. Toliau pateikiami sakiniai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: *iš tiesų kūrinio ir skaitytojo santykis, jo intensyvumas labiausiai remiasi neišvengiamu žmogaus poreikiu būti savyje, savitapatybėje, o kartu ir išorėje – savikitybėje* (KG, 78). *Savitai interpretuojamas didysis Goethe, jo gamtoeregystė, artėjimas į gamtos religiją ir „Rytų-Vakarų divano“ keliu* (ML, 59).

2.2. Būdvardžių daryba

„Didžiausia dabartinės kalbos būdvardžių dalis yra dariniai. Daugiausia būdvardžių padaryta ir naujų daroma iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmažodžių, daug rečiau iš kitų savarankiškųjų kalbos dalių – skaitvardžių, įvardžių ir prieveiksmių“ (Keinys 1999, 75). V. Daujotytės tekstuose rastas 41 žodynų nefiksuotas darinys. Iš jų 28 vediniai: 27 priesagų vediniai ir 1 priešdėlio vedinys; 6 dūriniai ir 7 mišrios darybos būdvardžiai (žr. 3 pav.).

3 pav. Į žodynus neįtraukti būdvardžių dariniai

2.2.1. Priesagų vediniai

Iš V. Daujotytės monografijose rastų 27 būdvardžių priesagų vedinių 18 sudaryti su priesaga *-iškas*, *-a*, 6 sudaryti su priesaga *-inis*, *-a*, po vieną su *-ingas*, *-a*, su *-ėtas*, *-a*, su ir su *-okas*, *-a*.

Pasak S. Keinio (1999, 76), priesaga *-iškas*, *-a* yra pati dariausia kokybinių būdvardžių darybos priesaga. Būdvardžiai, kurie yra šios priesagos vediniai, įvardija ypatybę pagal panašumą su pamatiniu daiktavardžiu įvardijamu dalyku: *atitikmeniškas* (: *atitikmenys* ‘kas atitinka, ekvivalentas’ LKŽe), *pulsariškas* (: *pulsaras* ‘kosminis periodinio impulsinio elektromagnetinio (dažn. radijo) spinduliavimo šaltinis’ TŽŽ), *azartiškas* (: *azartas* ‘pernelyg didelis įsitraukimas į kokį darbą ar žaidimą, įnirtis, įkarštis’ LKŽe), *reikmeniškas* (: *reikmenys*, *reikmuo* ‘reikmė’ LKŽe), *reikališkas* (: *reikalas* ‘būtinasis dalykas, būtinumas, poreikis’ LKŽe), *vizijiškas* (: *vizija* ‘ateities uždavinių, idealo numatymas, svajonė, troškimas’ LKŽe), *programiškas* (: *programa* ‘partijos, organizacijos ar atskiro veikėjo pagrindinių principų ir uždavinių išdėstymas’ LKŽe), *vidudieniškas* (: *vidudienis* ‘dienos vidurys’ LKŽe), *visatiškas* (: *visata* ‘kosminių kūnų ir sistemų visuma, kosmosas’ LKŽe), *regėtojiškas* (: *regėtojas* ‘kas regi, mato’ LKŽe), *ženkliškas* (: *ženklas* ‘judesys, daiktas, garsas ir pan., kuriuo pasakoma kokia mintis’ LKŽe), *kentauriškas* (: *kentauras* ‘senovės

graikų mitologinė būtybė su žmogaus galva, arklio liemeniu' LKŽe), *apeigiškas* (: *apeigos* 'iškilmės, ceremonijos' LKŽe), *himniškas* (: *himnas* 'iškilmingo turinio giesmė kam nors pagerbti, paminėti ir t. t.' LKŽe), *baladiškas* (: *baladė* 'nedidelis epinis eiliuotas siužetinis kūrinys' LKŽe). Trys priesagos *-iškas*, *-a* vediniai remiasi tikriniais daiktavardžiais: *strielkūniškas* (: *Strielkūnas*), *baltrušaitiškas* (: *Baltrušaitis*), *maironiškas* (: *Maironis*). Naujadaro *pulsariškas* pamatinis žodis *pulsaras* yra įtrauktas į TŽŽ. Galime manyti, kad V. Daujotytė naujadarą *pulsariškas* vartoja akcentuodama patirties galybę, kuri pati skleidžiasi, be kitų pagalbos. Štai pavyzdžiai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: *Rašyti eilėraščius – vadinasi, būti tame paslaptingame pasaulyje, kur viskas yra atitikmeniška ir sąskambinga* <...> (KG, 10); *Patirtis patirti niekada ir niekur nėra visa; pulsariška, pulsuojanti, reflektuojanti tai, kas tarsi jau suimta, bet ir paliekanti patirties pėdsaką* (KG, 37); *Galiu šiuos bruožus suprasti iš senųjų žemaičių bajorų Špiogelių vienos atšakos: nusigyvenantys, nesugebantys tvarkytis, bet azartiški medžiotojai* (KG, 78); *Paviršiuje lyg ir reikmeniški ar reikališki (skiepyti, prižiūrėti); <...> nes tokie obuoliai miške krisdavo ir pūdavo <...>* (KG, 79); *Iš savo tikrovės, kurioje tai, kas yra, susiderina su tuo, kas vizijiška, iliuziška <...>* (KG, 139); *Programiškas „Mano gyvenimas“ <...>* (KG, 180); *Ritmo vaizdas ir vaizdo ritmas: lėtas, tąsus, vidudieniškas* (KG, 183); *Stipri gamtiškojo, visatiškojo, žmogiškojo plano vientisumo pajauta, įmanoma tik namuose <...>* (ML, 44); *Ir Dantė, Gedai itin svarbus autorius, buvęs regėtojiškos prigimties* (ML, 59); *Situacija buvo ženkliška, ne sykį kartojosi, tik sklisdama didesniais ratilais* (ML, 91); *Pirmiausia – „Srazdą“, ant linoleumo išraižęs kentauriškų pavidalus, žmonių ir gyvūnų veidus didelėmis, išplėstomis akimis* (ML, 121); *Giesmės – aukštasis žanras, apeigiškas, sakrališkas, himniškas* (ML, 332); *Dar tik trisdešimties parašė aštuoneilių posmų, baladiškos, verpetiškos, karuseliškos įsukančios intonacijos „Vilniaus baladė“ <...>* (ML, 423); *Eilėraštis prasidėjęs lyg iš strielkūniško gamtiškumo ir baladiškumo <...>* (ML, 103); *Vietos ir erdvės (baltrušaitiškos ertovės) santykio problema; erdvėje, pačioje žodžio substancijoje slypi erdvumas, keliagubumas, trimatiškumas* (ML, 353); *Maironiškas klausimas <...>* (ML, 330). Visi į žodynus neįtraukti būdvardžių dariniai eina epitetais: remiantis V. Ramonaitės klasifikacija jie galėtų būti laikomi individualiaisiais epitetais. Jie iškelia tokias sąvokos ypatybes, kurių nebuvo atskleidusi liaudies patirtis, tokie epitetai kelia naujumo, nelauktumo įspūdį ir suteikia tekstui ekspresyvumo (žr. Ramonaitė 2010, 60): *pulsariška patirtis, vidudieniškas vaizdo ritmas, apeigiškas, himniškas žanras, reikmeniški ar reikališki skiepyti obuoliai*. Darinys *baladiškas* yra tarsi paslėptas palyginimas nes kalbama apie intonaciją, kuri yra kaip baladės. Naujadarai *azartiškas, vizijiškas, vidudieniškas, apeigiškas, hiniškas, baladiškas* įeina į išvardijimo figūrą. Naujadarai *baltrušaitiškas, maironiškas, strielkūniškas* yra tarsi paslėpti palyginimai: *strielkūniškas gamtiškumas ir baladiškumas – gamtiškumas ir baladiškumas kaip Strielkūno; maironiškas*

klausimas – klausimas lyg Maironio, būdingas Maironiui; baltrušaitiška ertovė – lyg Baltrušaičio, būdinga Baltrušaičiui.

Priesaga *-ingas, -a* taip pat priskiriama prie pačių dariausių kokybinių būdvardžių darybos priesagų. Šios priesagos vediniai žymi pamatiniu žodžiu pasakytos ypatybės turėjimą. Knygose rastas vienas į žodynus neįtrauktas su priesaga *-ingas, -a* sudarytas būdvardis: *sąskambingas* (: *sąskambis* ‘harmoningas kelių garsų skambėjimas tuo pačiu metu’ LKŽe): *rašyti eilėraščius – vadinasi, būti tame paslaptینگame pasaulyje, kur viskas yra atitikmeniška ir sąskambinga* <...> (KG, 10). Negiminine būdvardžio forma pavartoti naujadarai *atitikmeniška* ir *sąskabinga* yra metaforiniai epitetai – sakinyje kalbama apie tai, kad viskas pasaulyje turi atitikmenis ir sąskambius.

Kita labai dari būdvardžių darybos priesaga yra *-inis, -ė*. „Su priesaga *-inis, -ė* būdvardžiai dažniausiai daromi iš daiktavardžių. Skiriamąją daiktų ypatybę jie reiškia pagal įvairius pamatinio žodžio bei vedinio reikšmių santykius, pvz: pagal sudaromąją medžiagą, pagal paskirtį, pagal panašumą, pagal vietą, pagal laiką“ (Keinys 1999, 76). Literatūrologės tekstuose rasti šeši į žodynus neįtraukti priesagos *-inis, -ė* vediniai: *sonetinis* (: *sonetas* ‘keturiolikos eilučių lyrinis eilėraštis, kurį sudaro du posmai po keturias eilutes ir du posmai po tris eilutes’ LKŽe), *vizijinis* (: *vizija* ‘tariamasis vaizdas, vaizduotės paveikslas, vaizdinys’ LKŽe), *likiminis* (: *likimas* ‘neišvengiamų, nepriklausomai nuo žmogaus valios susiklosčiusių aplinkybių eiga, lemtis’ LKŽe), *civilizacinis* (: *civilizacija* ‘trečioji, aukščiausioji žmonių visuomenės raidos epocha’ LKŽe), *indoeuropietinis* (: *indoeuropietis* ‘albanų, armėnų, baltų, germanų, graikų, indų, iranėnų, italikų, keltų, slavų ir kitomis giminiškomis kalbomis kalbančių tautų žmogus’ DŽ), *mašinraštinis* (: *mašinraštis* ‘kompiuteriu ar rašomąja mašinėle rašytas tekstas (rankraščio vietoje)’ DŽ). Štai sakiniai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: *Sonetinės struktūros prepozicija iš kosminės sąrangos* <...> (KG, 135); *Sigitas Geda – labai stiprios vaizduotės, vizijų, regėjimų poetas, vizijinės, kosminės metaforos kūrėjas* (ML, 34); *Tragiškasis vienis – jį suvokiame iš asmenį ir jo kūrybą gaubiančio likiminio gaubto; jis gali būti ir labai tamsus, bet atskirų kūrinių švytėjimas pro jį prasiskverbia* (ML, 56); *Žmogiškoji patirtis yra sukoncentruota arealuose, kuriuos išskiria gamtinės, istorinės, civilizacinės linijos (pagrįsta kalbėti apie baltiškąjį pasaulėvaizdį, kurį išreiškia, konstatuoja ir rekonstruoja Sigita Geda)* (ML, 240); *Laukas – ypatingas lietuvių kalbos žodis, gražaus skambesio, senakilmis, indoeuropietinio palikimo* <...> (ML, 16); „Eilėraščiu Arvydui“ *Sigitas reagavo į Šliogerio knygą „Būtis ir pasaulis“, išleistą 1990 m., bet žinotą mums ir anksčiau, turėjusių mašinraštinių pavidalą* <...> (ML, 40). Žodžių junginys *likiminis gaubtas* vartojamas perkeltine reikšme, šis žodžių junginys yra pavartojamas vietoj to, kad būtų pasakyta *likimas*. Naujadaras *civilizacinės* laikytinas daiktavardžio kilmininko *civilizacijos* sinonimu.

Lietuvių kalbos gramatikoje (1965, 560) rašoma, kad priesagos *-ėtas*, *-a* būdvardžiai dažniausiai reiškia kokių nors atskirų, pridėtinių paviršiaus ypatybių turėjimą, ko nors buvimą ant žymimo daikto, žymimame daikte ar su žymimu daiktu. Knygoje rastas vienas į žodynus neįtrauktas priesagos *-ėtas*, *-a* vedinys. *Eglynėtas* (: *eglynas*): <...> *išauginusi ant savo priemolingos eglynėtos krūtinės giesmininkus* (KG, 81). Individualioji metafora *eglynėta krūtinė* tekstui suteikia vaizdingumo, emocionalumo, nes žemė yra personifikuojama, ji apibūdinama tarsi motina, kuri išaugino puikius poetus.

„Su priesaga *-okas*, *-a* būdvardžiai daromi iš kokybinių būdvardžių ir paprastai rodo, kad kalbama apie mažiau tos ypatybės, kuri žymima pamatiniu žodžiu, kad ji ne visa būdinga tokiu vediniu apibūdinamam dalykui“ (Keinys 1999, 77). Būtent tokiu vediniu galime laikyti būdvardį *grubokas* (: *grubus*): *Mačerniui atskirai svarbi žemaitiškojo vitalizmo pajauta: iš Valančiaus, Žemaitės – grubokas aštrumas, lyg iš pačių šaknų* <...> (KG, 131). LKŽe pateikiamos kelios pamatinio žodžio *grubus* reikšmės, tinkamiausia būtų ketvirtoji reikšmė ‘nemandagus, storžieviškas, šiurkštus’. Tačiau kalbos kultūros požiūriu „žodžio *grubus* vartojimas reikšmėmis ‘didelis, nedailus, šiurkštus, nešvelnus’ yra vis dėl to tarybinės santvarkos, dvikalbystės sąlygomis susiformavęs reiškiny. 1985 m. *Kalbos praktikos patarimų* leidimas pataria nevartoti žodžio *grubus* ir reikšme ‘šiurkštus’ kalbant apie žmogaus būdą“ (Paulauskienė 1998, 99).

2.2.2. Priešdėlių vediniai

Priešdėlinė būdvardžių daryba yra labai neįvairi. Pasak S. Keinio, „didesniu darumu išsiskiria tik keletas priešdėlių – *ne-*, *nebe-*, *apy-*, *po-*, *be-*. Didžiausia vedinių dalis daroma iš būdvardžių“ (Keinys 1999, 78). Knygoje buvo rasta daug būdvardžių vedinių su priešdėliu *ne-*, bet jie nebus konkrečiai nagrinėjami, nes su šituo priešdėliu gali būti padarytas (beveik iš visų būdvardžių) priešingos reikšmės vedinys (Keinys 1999, 79). V. Daujotytės tekstuose rastas vienas į LKŽe neįtrauktas priešdėlio *be-* vedinys. Būdvardžiai su šiuo priešdėliu pasako ypatybės, kuri pasakyta pamatiniu žodžiu, neturėjimą. *Beritmis* (: *ritmas*): <...> *paskutinės vasaros žingsniai – išėjimo, nutolimo – amžino miego, beritmės amžinybės laukimo* <...> (KG, 185). Iš konteksto galima teigti, kad naujadaras *beritmis* remiasi trečiąja pamatinio žodžio reikšme ‘tolydinis vyksmas, tam tikra darni kaitos tvarka’ (LKŽe), nes epitetas *beritmis* apibūdina nedarnią, neritmingą amžinybę.

2.2.3. Dūriniai

„Sudurtiniai būdvardžiai, kaip ir sudurtiniai daiktavardžiai, daromi iš dviejų savarankiškų kalbos dalių, sintaksiškai ir reikšmiškai susijusių žodžių kamienų“ (DLKG 2006, 228). Būdvardžiai pagal antrąjį darybos sandą yra skirstomi į vardažodinius ir veiksmažodinius. Būdvardžiai gali būti

su jungiamuoju balsiu arba be jo. Literatūrologės tekstuose rasti 6 žodynuose nefiksuoti sudurtiniai būdvardžiai, kurie yra sudaryti su antruoju daiktavardiniu sandu.

Knygose rasti 4 žodynuose nefiksuoti dūriniai, kurie sudaryti iš būdvardžio ir daiktavardžio. „Tokie būdvardžiai paprastai turi vadinamąją savybinę reikšmę, rodo žymimo daikto išsiskiriančią ypatybę, pasako, ką tas daiktas turi ypatingą“ (LKG 1965, 596). *Senakilmis* (: *senas, kilmė*), *keliakryptis* (: *keli, kryptis*), *įvairiažanris* (: *įvairus, žanras*), *bendrakartis* (: *bendra, karta*): *Laukas* – *ypatingas lietuvių kalbos žodis, gražaus skambesio, senakilmis, indoeuropietinio palikimo*<...> (ML, 16); *Jaunas žvilgsnis keliakryptis – į pasaulį, į jo archajinius klotus ir moderniąsias formas, į savo tautos patirtį, į save* (ML, 237); *Daugiau nei keturis dešimtmečius Sigitas Geda plėtojo savo įvairiažanrę kūrybą* (ML, 263); *Kol kas prisieina pasitikėti mintimi, išsakyta paties Sigito straipsnyje apie Antaną Masionį, bendrakartį, tragiškos lemties žmogų* <...> (ML, 264). Visi keturi naujadarai yra epitetai, jais išryškinamos pažymimųjų žodžių savybės. Naujadaras *senakilmis* įeina į išvardijimo figūrą. Naujadaru *keliakryptis* detalizuojamas jauno žmogaus, žiūrinčio keliomis kryptimis, žvilgsnis.

Knygose rasti 2 į žodynus neįtraukti dūriniai, kurie sudaryti išrieveiksmio *daug* ir daiktavardžio. Dūrinių išrieveiksmio ir daiktavardžio pirmieji sandai dažniausiai valdo antrąjį sandą. *Daugiakanalis* (: *daug, kanalas*), *daugiaklodis* (: *daug, klotas*): *patirtis daugiakanalė ir daugiaklodė* (KG, 28); *Sigito Gedos laukas – platus, daugiaklodis, daugiasluoksnis* (ML, 293). Naujadaras *daugiaklodis* yra vartojamas ir kitoje V. Daujotytės knygoje *Parašyta moterų: Abrutytė kuria keliaklodį kalbėjimą* (žr. Vaskelienė 2005, 468). Naujadarai *daugiakanalis* ir *daugiaklodis* nieko nesiskiria nuo kitų žodžių, sudarytų pagal analogišką darybos tipą. LKŽe pateikiama nemažai būdvardžių, kurių pirmasis dėmuo yrarieveiksmis *daug* (pvz.: *daugiabalsis daugiaaukštis, daugiaamžis, daugiabriaunis ir kt.*). Abu epitetais einantys naujadarai yra sudaryti su jungiamuoju balsiu *-(i)a-*. Naujadaras *daugiaklodis* įeina į stilistinę išvardijimo figūrą – išvardijamos vienuose sakinių dalys – derinamieji pažyminiai. Taip pat dūrinys *daugiaklodis* abiejuose sakiniuose įeina ir į kartojimo figūrą, nes yra kartojamasrieveiksmis *daug* – *daugiaklodis, daugiakanalis, daugiasluoksnis*.

2.2.4. Mišriosios darybos būdvardžiai

Septynis V. Daujotytės knygoje rastus būdvardžius galima laikyti mišrios darybos dariniais. „Šiek tiek būdvardžių yra padaryta kartu pridedant priešdėlį ir priesagą, arba be sudūrimo, pridedant dar ir priesagą. Tai vadinamieji mišrios darybos žodžiai. <...> Pluoštas būdvardžių yra padarytas su priešdėliu *prieš-* ir priesaga *-inis, -ė*“ (Keinys 1999, 82). Knygoje rastas 1 į žodynus neįtrauktas būdvardis *priešmelioracinis*, kuris remiasi pamatiniu žodžiu *melioracija* ‘žemės gerinimas, nusauginant pelkes, sutvirtinant pustomą smėlį, drėkinant žemę ir pan’ (LKŽe) ir yra sudarytas su

priešdėliu *prieš-* bei priesaga *-inis, -ė: priešmelioracinio* laiko žymuo (KG, 157). Naujadaras *priešmelioracinis* yra epitetas, jis vartojamas tiesiogine žodžio reikšme, nes žymi susijimą su laiku, kurį įvardija pamatiniu žodžiu pasakytas dalykas *melioracija* – tai buvo laikas, kada buvo statomi kolūkiai ir pradėtos sausinti žemės.

Taip pat knygoje apie Sigitą Gedą rastas ir vienas mišrios darybos būdvardis *poknyginis*, jis sudarytas iš daiktavardžio *knyga* ‘susiūti popieriaus lapai, kuriuose išspausdinti kokie nors tekstai’ (LKŽe) su priešdėliu *po-* ir priesaga *-inis, -ė*. Tokio tipo mišrios darybos būdvardžiai turi visiškai antoniminę reikšmę negu padaryti su priešdėliu *prieš-* ir priesaga *-inis, -ė* būdvardžiai. Štai sakiny, kuriame pavartotas naujadaras: *jau iš vėlyvųjų, poknyginių užrašų, spausdintų „Šiaurės atėnuose“* (ML, 148). Naujadaras *poknyginis* yra žodžio *užrašas* epitetas, tai reiškia, kad užrašai parašyti vėliau negu buvo išleistos knygos.

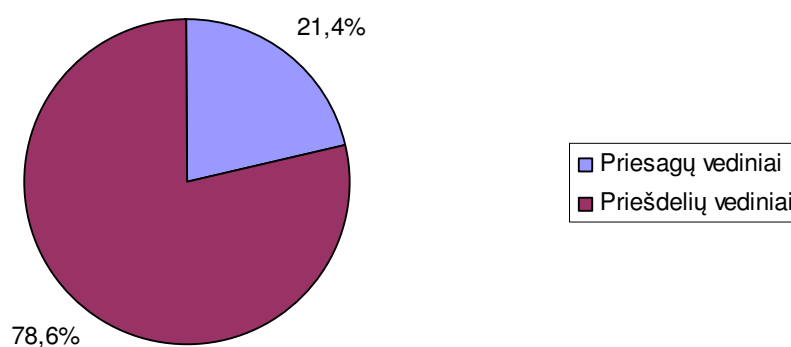
„Bendrinėje kalboje kiek sudaryta, matyt, jau priešdėliu laikytino *iki-* ir priesagos *-inis, -ė* vedinių“ (Keinys 1999, 82). Knygoje rastas 1 mišrios darybos būdvardis *ikižodinis*, kuris sudarytas iš daiktavardžio *žodis* ‘svarbiausias reikšminis kalbos vienetas, bet kokios sąvokos išraiška’ (LKŽe) su priešdėliu *iki-* ir priesaga *-inis, -ė*. Štai sakiny, kuriame pavartotas naujadaras: *<...> ikižodinė poetinė substancija yra labai stipri <...>* (KG, 188). Su šiais afiksais padaryti būdvardžiai reiškia tai, kas yra buvę prieš tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu, tad naujadaras *ikižodinis* žymi tai kas buvo prieš žodį.

Knygoje rasti 3 būdvardžiai sudaryti kompozicijos-sufiksacijos darybos būdu. Visi jie padaryti iš dviejų pamatinių žodžių ir su priesaga *-inis, -ė: bendraeuropinis* (: *bendra, Europa*), *metažodinis* (: *meta, žodis*), *visaeuropinis* (: *visa, Europa*). Naujadarai tekste atlieka derinamųjų pažyminių funkciją. Štai pavyzdžiai su minėtaisiais naujadarais: *bendraeuropinis lygmuo <...>* (KG, 11); *<...> bet yra ir slapstas, metažodinis, muzikinis atsakymas į žodį – tai ritmas* (KG, 187); *<...> jis Lietuvos problematiką priartino prie visaeuropinės egzistencialistinės aklavietės <...>* (KG, 10).

Monografijoje apie Sigitą Gedą rastas vienas būdvardis, kuris laikytinas mišrios darybos. Jis gali būti sudarytas kompozicijos-sufiksacijos darybos būdu bei priešdėliu *ne-*, tai būdvardis *nevienerdvis* (: *viena, erdvė*). Neatmetama galimybė, kad naujadaras *nevienerdvis* gali būti ir priešdėlinės darybos (*vienardvis, ne-*). Taip pat galimas ir trečias darybos variantas tai, kad naujadaras *nevienerdvis* remiasi iš karto trimis pamatiniais žodžiais (: *ne, viena, erdvė*). Štai sakiny, kuriame pavartotas naujadaras: *Meilės lyrika, kurios vienas asmuo yra pats kalbantysis, bet ne vieno laiko ir ne vieno patirties klodo, o tarsi išvestinis: nevienalaikių ir nevienardvių patirties linijų susidaranti vyro balso figūra kalbėjimui-programai <...>* (ML, 395). Naujadaras *nevienerdvis* yra pažymimojo žodžio *linija* epitetas – juo tiesiogine reikšme įvardijamos patirties linijos, kurios yra įgytos atskirose erdvėse.

2.3. Veiksmazodžių daryba

„Lietuvių kalbos veiksmazodžių darinių pasidaroma su priesagomis ir priešdėliais“ (DLKG 2006, 385). „Veiksmazodžiai daromi iš visų savaraniškųjų bei emocinių-ekspresinių kalbos dalių, tačiau vedinių iš skaitvardžių, įvardžių, prieveiksmių bei jaustukų tėra visai mažai“ (Keinys 1999, 89). V. Daujotytės monografijose rasta 13 žodynuose nefiksuotų veiksmazodžių darinių: 3 priesagų vediniai ir 10 priešdėlių vedinių (žr. 4 pav.).

4 pav. Į žodynus neįtraukti veiksmazodžių dariniai

2.3.1. Priesagų vediniai

„Dabartinės lietuvių kalbos veiksmazodžiai daromi su devyniomis priesaginėmis morfemomis: *-auti*, *-enti*, *-inėti*, *-inti*, *-yti*, *-oti*, *-telėti*, *-ėti*, *-uoti*. Visos jos gali turėti net po keletą variantų“ (DLKG 2006, 386). Knygose rasti 2 žodynuose nefiksuoti priesagos *-ėti* vediniai. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (2006, 389) rašoma, kad šios priesagos vedinių reiškiančių aktyvų veiksmą yra labai nedaug. Naujadarais *formalėti* (: *formalus* ‘padarytas, laikantis nustatytos tvarkos reikalavimų’ LKŽe) ir *mechanišketi* (: *mechaniškas* ‘susijęs su mechanika ar mechanizmu’ LKŽe) pasakoma, kad kalba darosi automatiška ir formali. Naujadarai tame pačiame sakinyje eina vienasrūšėmis sakinio dalimis: <...> kalba formalėja, mechaniškėja, praranda savo puriuosius audinius (KG, 47).

Taip pat knygoje rastas vienas priesagos *-inėti* vedinys *įveikinėti* (: *įveikti* ‘padaryti, atlikti, įvykdyti’ LKŽe). „Beveik visi priesagos *-inėti* vediniai turi kartotinę mažybinę reikšmę. Tokie veiksmai yra itin dažni ar (ir) susideda iš trumpų, smulkių atkarpėlių“ (Keinys 1999, 93). *Mitinė vaizduotė įsisuka iš stygiaus: kalbos, pasaulio aiškumo, įveikinėja ribas, uždenginėja trūkumus* (ML, 324).

2.3.2. Priešdėlių vediniai

„Priešdėliai paprastai iš esmės nepakeičia pamatinio veiksmazodžio reikšmės, jie tik ją įvairiais atžvilgiais tikslina“ (Keinys 1999, 88). Literatūrologės knygose rasta 10 į žodynus neįtrauktų veiksmazodžių priešdėlių vedinių. Knygoje rastas 1 priešdėlio *tebe-* vedinys *tebeliudyti* (: *liudyti*): <...> *tebeliudijo egzistencinio lauko ir laiko bendrumą* (KG, 11). Priešdėlis *tebe-* rodo pamatiniu žodžiu pasakyto veiksmo tęsimąsi. Priešdėliai *tebe-*, *te-* yra kilę iš dalelyčių. Jie, S. Keinio (1999, 88) teigimu, yra patys darieji. Knygose rasti 4 priešdėlio *te-* vediniai. *Teišgyventi* (: *išgyventi*): *bet dvidešimt trejus metus teišgyvenusio Mačernio kūrybos pradžia* <...> (KG, 18). *Tepapildyti* (: *papildyti*): <...> *iki šiol menkai tepapildytų ir tepapildomų komentary* <...> (KG, 19). Naujadaras *teiškelti* (: *iškelti* ‘išskirti iš kitų’ LKŽe) sakinyje vartojamas dalyvine forma. Štai sakiny, kuriame pavartotas naujadaras: *keli Sigito Gedos eilėraščiai pavadinti „testamentais“ (išskirta – V. D); yra toks poezijos žanras, palyginti retai teiškeliamas į paviršių* (ML, 35). Taip pat knygoje rastas dar vienas esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvio forma pavartotas į žodynus neįtrauktas veiksmazodis *tenubrėžti* (: *nubrėžti* ‘išvesti (liniją); išpiešti, nuskirti, nustatyti’ LKŽe): *mato kraštą iš aukščiau; krašto vaizdą taupiai, vienu kitu štrichu tenubrėžiamą* <...> (ML, 357).

Knygose rasti 3 priešdėlio *į-* vediniai: *įtikrovinti* (: *tikrovinti*): *legenda, bet įtikrovinta* (KG, 162). Naujadaras *įtikrovinti* rodo, kad veiksmas jau yra baigtas ir legenda jau yra laikoma tikrove. Naujadarai *įerdvinti* (: *erdvinti* ‘daryti erdvesnį, platinti, didinti’ LKŽe) ir *įlaikinti* (: *laikinti* ‘palikti kuriam laikui, viso nesuvartoti, lykyti’ LKŽe) sakinyje yra vartojamai dalyvio forma: *senoj (pirmapradėj) erdvėj susitinkame su senu laiku; laikas yra įerdvintas, erdvė įlaikinta* (ML, 353).

Knygoje apie Vytautą Mačernį buvo rastas vienas priešdėlio *pa-* vedinys, tai veiksmazodis *palavinti* (: *lavinti*): *šioje mokykloje kartu su broliu Vladu (prieš tai kiek palavinti namuose) mokėsi ir Vytautas* (KG, 68). Šiuo atveju priešdėlio *pa-* vedinys *palavinti* pažymi menkesnį veiksmą negu pasakytas pamatiniu žodžiu – t. y. vaikai buvo tik šiek tiek lavinti namuose.

Literatūrologės tekstuose rastas vienas į žodynus neįtrauktas priešdėlio *per-* vedinys *peradresuoti* (: *adresuoti* ‘siųsti kam (užrašius adresą)’ LKŽe): <...> *ir šią patirtį tarsi peradresuoja skaitytojui* <...> (KG, 78). Vediniu *peradresuoti* įvardijamas pamatiniu žodžiu pasakyto veiksmo atlikimas iš naujo, pakartojimas.

Taip pat knygoje rasti du priešdėlio *su-* vediniai: *suintensyvinti* (: *intensyvinti* ‘daryti intensyvesnį’ LKŽe): <...> *matyti ir atitikimus, suintensyvinamus grįžimo* (KG, 29); *suteorinti* (: *teorinti*): <...> *ontologinio kontrasto problemą yra suteorinęs (sufilosofinęs) Sergejus Averincevas* <...> (KG, 186). Vedinys *suintensyvinti* žymi stipresnį veiksmą negu pasakyta pamatiniu žodžiu. Naujadaras *suteorinti* remiasi potenciniu pamatiniu veiksmazodžiu *teorinti*, kurio žodynuose nėra, į žodynus įtrauktas tik daiktavardis *teorija* (‘logiškas praktikos patyrimo

apibendrinimas; faktų, reiškinių aiškinimo principai' LKŽe), kuris laikytinas naujadaro *teorinti*, sudaryto su priesaga *-inti*, pamatiniu žodžiu. Naujadaru *suteorinti* yra norima pasakyti, kad ontologinio kontrasto problema yra paversta arba pagrįsta teorija.

2.4. Prieveiksmių daryba

„Prieveiksmis nuo kitų kalbos dalių, be kitų dalykų, skiriasi tuo, kad kaip ir neturi prigimtinio savo žodyno – vartojamieji prieveiksmiai arba yra kilę iš kitų kalbos dalių žodžių lyčių ar žodžių junginių, arba yra perdaryti irgi dažniausiai iš kitų savarankiškųjų kalbos dalių žodžių“ (Keinys 1999, 98). V. Daujotytės knygoje rasta 11 į žodynus neįtrauktų prieveiksmių vedinių. Jie sudaryti su priesaga *-(i)ai*, kuri priklauso pačiam dariajam prieveiksmių darybos tipui.

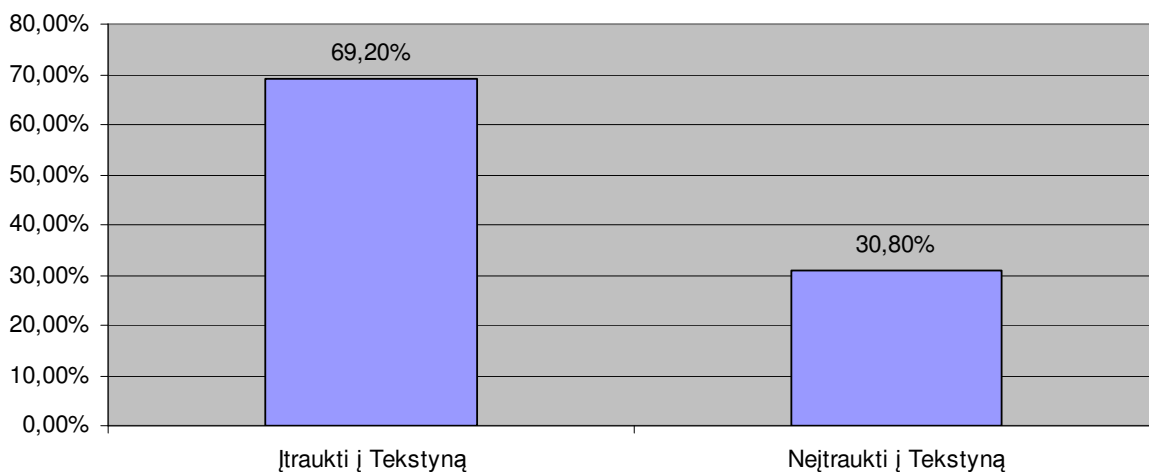
Knygoje rasti 9 priesagos *-(i)ai* vediniai padaryti iš kokybinių būdvardžių: *sąryšingai* (: *sąryšingas* ‘susijęs tarpusavyje, rišlus’ LKŽe), *reikmeniškai* (: *reikmeniškas*), *jutimiškai* (: *jutimiškas* ‘numanyti, nujausti, iš anksto žinoti’ LKŽe), *programiškai* (: *programiškas*), *baladiškai* (: *baladiškas*). Naujadarų pamatiniai žodžiai *jutimiškas*, *sąryšingas* yra įtraukti į žodynus. Apie naujadarų *reikmeniškai*, *programiškai*, *baladiškai* pamatiniais žodžiais einančius būdvardžius jau buvo kalbėta (žr. 2.2.1.). Naujadarai *punktyriškai*, *formuliškai*, *tūriškai*, *karuseliškai* yra kelių pakopų dariniai. Jų pamatiniais žodžiais laikytini būdvardžiai *punktyriškas*, *formuliškas*, *tūriškas*, *karuseliškas* nėra įtraukti į žodynus: jie patys yra priesagos *-iškas*, *-a* vediniai iš daiktavardžių *punktyras* (‘linija iš atskirų, arti vienas kito esančių taškų arba brūkšnelių, taškuotė’ LKŽe), *formulė* (‘trumpas ir tikslus ko nors apibrėžimas’ LKŽe), *tūris* (‘kūno užimama erdvės dalis’ LKŽe), *karuselė* (‘ant stačios ašies besisukantis vaikams pasivažinėti įtaisas, kurio sėdynės panašios į arkliukus, valteles ir pan.’ LKŽe). Štai sakiniai, kuriuose buvo pavartoti naujadarai: *ir viskas gali būti filosofškai suvokta – atitikmeniškai, sąryšingai* (KG, 21); *Kalba be paliovos formuojasi – fermentuojasi ir kaip poezija, veikianti ne tik reikmeniškai, informatyviai, bet ir poetiškai* (KG, 47); <...> *jutimiškai užpildytas erdvėlaikis, liudijamas ir tiesioginės, poetiškai neperkurtos patirties, ypač laiškų* (KG, 77); *Svarbu, bent punktyriškai atskleisti Sigito Gedos patirties lauką* <...> (ML, 233); „*Vilniaus Baladė*“ – *įėjimas į miesto tikrovę, traktuojamą baladiškai* (ML, 306); *Ir naujausiuose eilėraščiuose yra to dvasios nuolankumo, kuris pasirodo kad ir programiškai reikšmingame eilėraštyje „Sokratas kalbasi su vėju“* (ML, 307); *Ar ir dar seniau, kai formuliškai ištariama: seniai, labai seniai* (ML, 320); *Meilė – elitiškiausia iš aistrų; taip, daugiausia vietos ji užima sąmonėje, jokiais faktais nei padidinama, nei sumažinama, bet tūriškai veikianti tik kultūros perspektyvose, neatskiriamuose nuo sąmonės* (ML, 386); *Dar tik trisdešimties parašė aštuoneilių posmų, baladiškos, verpetiška, karuseliškai įsisukančios intonacijos „Vilniaus baladė“* <...> (ML, 423). Dažniausiai prieveiksmiai sudaryti su priesaga *-(i)ai* sakinyje eina būdo aplinkybėmis. Naujadaras *sąryšingai* pasako tai, kad viskas kas suvokiama filosofškai turi savo atitikmenis ir yra tarpusavyje susiję. Naujadaras *reikmeniškai* vartojamas norint pabrėžti mintį, kad poezija yra kažkam skirta ir reikalinga. Žodžių junginys *formuliškai ištariama* pasako apie tai, kad frazė yra ištariama lyg formulė, tai galima laikyti paslėptu palyginimu. Naujadaras *karuseliškai*

įeina į išvardijimo figūrą, šis naujadaras pažymi, kad intonacija įsuka stipriai lyg karuselė, tai paslėptas palyginimas.

Taip pat knygoje rasti 2 į žodynus neįtrauktirieveiksmiai, kurie yra padaryti iš neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių: *paguodžiamai* (: *paguodžiamas*): *kaip daug, kaip paguodžiamai daug gali patirti patyrimui atsivėrusi sąmonė* <...> (KG, 20); *Neatpažįstamai* (: *neatpažįstamas*): *dalis neatpažįstamai sukultūrinta* <...> (KG, 39). Naujadarų pamatiniai žodžiai yra neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai *paguodžiamas*, *neatpažįstamas* – veiksmazodžių *paguosti*, *neatpažinti* išvestinės formos.

3. Žodynų nefiksuotų darinių vartojimas Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne

Dabartinės lietuvių kalbos tekstyną sudaro bendroji (respublikinių ir vietinių laikraščių tekstai), mokslinė ir populiarioji periodika; grožinė, mokomoji, mokslinė, pažintinė, mokslo populiarinimo ir administracinė literatūra; Lietuvos Respublikos Seimo stenogramos (Tekstynas). Nors V. Daujotytės knygose rasti naujadarai nefiksuoti žodynuose, tačiau daugumas darinių yra įtraukti į Tekstyną. Iš 133 žodynų nefiksuotų darinių į Tekstyną yra įtraukti 92. Su 41 naujadaru Tekstynė pavyzdžių nerasta (žr. 5 pav.).

5 pav. Naujadarų vartojimas Tekstynė

Daugiausia pavyzdžių Tekstynė randama su priesagos *-ystė* vediniu *piligrimystė* (433), galūnės *-a* vediniu *įveika* (431) ir priesagos *-inis, -ė* vediniu *civilizacinis* (428). Surieveksmiu *neatpažįstamai* Tekstynė rasta 416 pavyzdžių. Su naujadaru *erdvėlaikis* Tekstynė pateikiami 308 pavyzdžiai. Su dariniu *siekiamybė* Tekstynė pateikiami 277 pavyzdžiai. Šiek tiek mažiau pavyzdžių pateikiama su naujadarais *pasaulėvoka* (269), *azartiškas*² (207). Su daiktavardžiu *savikūra* Tekstynė pateikiami 178 pavyzdžiai. Su naujadaru *peradresuoti* randama 112 pavyzdžių, surieveksmiu *programiškai* pateikiama 110 pavyzdžių, su būdvardžiu *grubokas* randami 92 pavyzdžiai, su priesagos *-inis, -ė* vediniu *likiminis* rasti 89 pavyzdžiai, su būdvardžiu *daugiakanalis* randami 79 pavyzdžiai, su mišrios darybos būdvardžiu *bendraeuropinis* ir priesagos *-iškas, -a* vediniu *baladiškas* randamas 71 pavyzdys. Su naujadaru *vaizdinija* randamas 61 pavyzdys, su būdvardžiu *maironiškas* randama 60 pavyzdžių, su veiksmažodžiu *įveikinti* rasti 54 pavyzdžiai, su daiktavardžio dūriniu *linoraižinis* ir daiktavardžiu *sutelktis* randami 44 pavyzdžiai, surieveksmiu

² Tekstynė buvo tikrinti visi (nelyginamasis, aukštesnysis ir aukščiausiasis) būdvardžio laipsniai, įvardžiutiniai būdvardžiai, taip pat buvo tikrintos pagrindinės ir išvestinės veiksmažodžių formos (t. y. visos nuosakos, dalyviai, pusdalyviai, padalyviai, etc.).

jutimiškai ir su daiktavardžiais *vidujiškumas* 38 pavyzdžiai. Su daiktavardžiu *jutimiškumas* tekstyne randami 36, surieveksmiu *punktyriškai* 32, su daiktavardžiu *saviironija* 30, su veiksmažodžiu *teišgyventi* randami 29 pavyzdžiai. Su daiktavardžiu *dabartiškumas* rasti 28, su *baladiškumas* rasti 27, su *vertybiškumas* rasti 25 pavyzdžiai. Su daiktavardžio dūriniu *dvisklaida* rasti 25 pavyzdžiai, su būdvardžiu *ženkliškas* rasti 24 pavyzdžiai, su daiktavardžiu *varganumas* rasti 23 pavyzdžiai, su daiktavardžiais *egzistencialumas*, *pranciškonybė* Tekstyne rastas 21 pavyzdys, su daiktavardžio dūriniu *šviesokaita* rasta 20 pavyzdžių, su būdvardžiu *reikmeniškas* rasta 19 pavyzdžių, su būdvardžiu *programiškas* rasta 18 pavyzdžių. Su naujadarais *himniškas* ir *apleistis* rasta po 16 pavyzdžių. Surieveksmiu *paguodžiamai* Tekstyne rasta 14 pavyzdžių, su veiksmažodžiu *palavinti* rasta 12 pavyzdžių, su mišrios darybos būdvardžiu *mašinraštinis* rasta 11 pavyzdžių. Su dariniais *atošauka*, *archetipiškumas*, *vizijinis* Tekstyne randama po 10 pavyzdžių. Su naujadarais *baltrušaitiškas* ir *baladiškai* randama po 9 pavyzdžius. Su būdvardžiu *sonetinis*, daiktavardžiu *kalbiškumas* ir veiksmažodžiu *teiskelti* rasta po 8 pavyzdžius, su naujadarais *įtikrovinti*, *suintensyvinti*, *tebeliudyti*, *formuliškai*, *įvairiažanris* rasta po 7 pavyzdžius, su veiksmažodžiais *tepapildyti*, *įerdvinti* ir su būdvardžiais *daugiaklodis*, *kentauriškas* rasta po 6 pavyzdžius. Su naujadarais *sielovaizdis*, *formalėti*, *įlaikinti*, *universalybė*, *bereikšmybė*, *dainiškumas*, *trimatiškumas* Tekstyne rasta po 5 pavyzdžius. Tekstyne rasta po 4 pavyzdžius su naujadarais *vizijiškas*, *sąskambingas*, *visatiškas*, *įžodinimas*. Su dariniais *prožodis*, *sonetiškumas*, *suteorinti*, *atgimdymas*, *tūriškai* Tekstyne rasta po 3 pavyzdžius. Mažiausiai pavyzdžių Tekstyne rasta su naujadarais *ritmavimas*, *ikižodinis*, *sąskambingumas*, *visaeuropinis*, *tenubrėžti*, *apeigiškas*, *keliakryptis*, *strielkūniškas*, *akivaizdis* rasta po 2 pavyzdžius, o su dariniais *sąryšingai*, *matymtaškis*, *žengtis*, *apleistybė*, *proamžis*, *regėtojiškas*, *indoeuropietinis*, *bendrakartis*, rasta tik po 1 pavyzdį.

Kai kuriuos naujadarus randame ne tik literatūrologų, bet ir kitų stilių tekstuose. Štai sakiniai, kuriuose buvo vartojami naujadarai: *Šatrijos Ragana tuo laiku savo dvasią jau iš tiesų siejo su vienišyste, su piligrimyste. Gegužės mėnesį prasidėję rekonstrukcijos darbai neatpažįstamai pakeitė prekybos centro išvaizdą. Mirtingasis „turi“ erdvėlaikį tiek, kiek pats erdvėlaikis „turi“ mirtingąjį, apglobia jį tarsi dangaus kupolas ar būstas. Pokarinės mūsų „išėjimo“ prozos kontekste Pūkelevičiūtės pasaulėvoka iš pažiūros atrodo gana egzotiška. Kvatonė buvo azartiška ir meistriška artistiniu požiūriu. Provokuojančius klausimus peradresuoja klausiantiesiems, tik kitais žodžiais. Užlipo į antrą aukštą, rankinuke susirado gruboką didelį raktą ir atidarė buto duris. Dėl to daugiaaukščių rajonuose pinga ir daugiakanalės TV paslaugos – tai lemia konkurencija. Plintančios bendraeuropinės melodijos palaipsniui iš vestuvių ritualo išstūmė apeiginius ratelius, kurie anksčiau buvo pagrindinė apeiginė ir kartu pasilinksminimo priemonė. Kaune surengtoje dailininko parodoje eksponuojami didelio meistriškumo linoraižiniai ir litografijos. Europos poezijoje atsirado analogijų su plastiniais menais, jų sąlygota vaizdinija. Kaip galima mylėti tai, ko*

neįmanoma jutimiškai įsivaizduoti? Su vyro šeima ji teišgyveno pusę metų. Intarpai ištis išradingi, kuriuose skleidžiasi grakšti šviesokaitos žaismė. Literatūros ir filosofijos dvisklaida atrodė vienodai patraukli romane ir esė... Vis tiek ten esama pasaulio elementų, gyvenamojo egzistencialumo sandų. Ir pagaliau – „Antano tretininko pasakojimai“, kuriame iškyla liaudiškas pranciškonybės tipas. Veikiau tik per kūrinį ir tik kūrinyje reikmeniškas reikmens buvimas pasireiškė būtent kaip jis pats. Kita vertus, eklektiškumas, citatiškumas yra programiškas postmodernizmui. Iš trijų sakinių tik paskutinis nuskambėjo paguodžiamai. Ji įmeta du smulkius pinigėlius, kurie menkai tepapildo šventyklos kasą. Pasiėmė gitarą, kepurę, palavinome balselius, keturis kartus sudainavome ir patraukėme į Laisvės alėją. Vėlyvoje kūryboje Ibsenas vis dažniau pasitelkia daugiaklodžius simbolius, išplečiančius veikalo prasmę. A. Rimbaud pagrindžia vizijišką poetinę kalbą, žodžio alchemiją. V. Daujotytės parengtos išnašos ne komentuoja, jose daug kur įrašytas „sąskambingas“ su tekstu eilėraštis ar jo posmas. Greitai sonetinė epistoliarika peraugo į draugystę ir (nebūkim puritonai) meilę. Verčiant paradižiui, „realizuoti“ reikštų „įtikrovinti“ ar „sutikrovinti“, paversti tikrove. Aliteracijų, simbolių, pakartojimų dėka sukuriamą įtampą, suintensyvinamas jausmas. Lietuviškų dainų centre – valstiečių sielovaizdis, nutapytas visomis spalvomis ir atspalviais. Tokią būtį jis įsteigia tik netiesiogiai, ją išskirdamas iš savo autentiškos – reikmeniškosios – erdvės. Daugelio tikinčiųjų tikėjimas silpsta, formalėja, privatėja, integruojantis religijos vaidmuo siaurėja. Ji ir anksčiau liudydavo ir dabar tebeliudija apie bet kurios tautos istoriją, kalbą, mentalitetą, valstybės interesus, juos gina. Bet sensualūs su grožiu, su poezija, su tam tikru poetiniu ritmavimu. <...> Tai eilutė iš posmo apie „Demoną“ (Dämon) iš Goethe's ciklo „Orfiniai prožodžiai“. Ji daro išvadą, kad sonetiškumas A. Marčėnui yra organiška poetinės pasaulio pagavos forma. Mat filosofija, suteorindama mitą, formaliai jau irgi žengia šalia, taigi ir anapus mito. Bet sensualūs su grožiu, su poezija, su tam tikru poetiniu ritmavimu. Ir kartu praturtintos vidinės kalbos galimybės – garsinio sąskambingumo, perkeltinių reikšmių. Šalia nacionalinių kvotų planuojami „visaeuropiniai“ penkiamečiai leidimai, kurie leistų sezoniniams ar kvalifikuotiems darbuotojams dirbti po šešis mėnesius kasmet. Stebėjimas ir mėgdžiojimas – ikižodinė, ikikalbinė komunikacijos forma, ir ji iki šiol yra svarbi kūdikiams arba besimokantiems šalia ir iš meistro. Literatūrai tai labai svarbu: būti kartu, būti sąryšingai su visais laikais ir visur sukurta gera literatūra. O kultūra, ar tai neapčiuopiamas, neturintis savo savitumų bei universalijų, savo raidos duobių ir viršukalnių veiksnys? <...> pakvimpa įsigėrusiais lyg prakaitas į sienojus dūmais, išdegtu duonkepės krosnies moliu, senatim, užmarštim, apleistybe <...>. Man pačiai tai - tik graži siekiamybė. Man patinka dykuma – ten ištrinta bereikšmybė. Baladė ir baladiškumas nėra tapatu. Viskuo, kas peržengia jutimiškumą, abejojama, netikima. Dejuojame dėl savo varganumo. Jos dvasiškumą liudija pats jos kalbiškumas, žodžiai visada yra suvokti ir įprasminti <...>. Rašytojas kuria švelnaus dainiškumo atmosferą <...>. Juk filosofavimo prasmė yra dabartiškumas.

Ontologinės sistemos kūrimas, amžinybės ir momento santykis, kadry principas, oksimoroniškas erdvės ir laiko plotmių išdėstymas, erdvės archetipiškumas – visi šie aspektai išryškino ne tik Mačernio „Vizijų“ savitumą ir „pritapimą“ naujosios literatūrinės epifanijos kontekste <...>. Vertybiškumas kuriamas iš sąmonės savitos nuostatos <...>. Ir vis aiškintų, kaip suvesti jos trimatiškumą į vienmatę plokštumą. Galima teigti, jog vidujiškumas ir racionalumas yra asmens erdvės. Pasimatavimas jau ir baigtas. <...> kalbant viešojoje vietoje, buvo neatskiriama minčių ar jausmų ižodinimo dalis. Ir per Krikšto sakramentą atgimdymas, atgimimas vyksta per vandenį. COSMO paklausė gydytojo psichoterapeuto Kazio Remeikio, kaip patekti pas tokį hipnotizuotoją, kuris greičiausiai prisikastų iki tavo proamžių nuodėmių. Katedra yra didinga ir tobula žvelgiant į ją iš bet kokio matymtaškio. Suprantu, kad tas noras – tai daugiau ironizavimas ir saviironija. Mūsų kultūroje turi atsirasti vietos tobulėjimo galimybei ir savikūros procesui. Bet mitinės atošaukos neišnyksta. Poetinis neapibrėžtumas – įtampa tarp atsirandančių prasmės plėtojimosi perspektyvų yra poetinio išgyvenimo akivaizdis. Didžiausia kritikų sutelktis yra sostinėje, kur susėdus prie kavutės dalijami Kristoforo prizai. Atsakymas palyginti paprastas: ne visuotinis sutarimas, skelbiantis naujos informacinės eros būti ar jos žengti, o esama tarptautinio akademinio diskurso praktika <...>. Jei gausite išsamesnių žinių apie sielvarto įveiką, būsite geresnis mokytojas. Našlaitystės tema – kosminės apleisties jausmas. Tiesa, pirmosios knygos eilėraščių vaizdinija jį pranašauja. Daina saulėlydyje gaudžia, ošia, įgyja visatiškąjį matmenį, virsta apeigomis, misterija, kurioje dalyvauja vyrai ir moterys. Knygos eilėraščiai ir poema apie Rumšiškės pirmiausiai patraukia meistriškai įvaldyta ketureilio forma, strielkūniška ritmika <...>. Beveik baltrušaitiška strofa <...>. Sruogai, išėjusiam maironišką mokyklą, ypač imponuoja Albinas Herbačiauskas. Ką galiu atsakyti, kai manęs klausia: ar mėgstu Traklio poezijos regėtojišką intensyvumą? Vaiko-vaikelio ženkliška figūra svarbi ir „Pažinimo medyje“. Tokia gyvybė sfinksiška, kentauriška. Ir kūdikio maitinimas krūtimi yra ne atsitiktinis, o ypatingas, apeigiškas, sakralizuotas. Antrasis ciklo paveikslas – ramus, monumentalus, didingas, himniškas „Antante“. Baladės situacija, baladės intonacija, baladiška ir jauno, stipraus, giliai jaučiančio vyro mirtis. Senosios Europos kultūrose nerasta duomenų, rodančių ten buvus patriarchalinę indoeuropietinio tipo sistemą, kur valdžia priklausė genties vadui. Praeities plotmės pasakojimą maždaug lygiais tarpais pertraukia vizijiniai intarpai <...>. Visą dieną tvarkiau storą A. Poškos mašinraštinę knygą „Kelionės, studijos, nuotyčiai“. Demoniškos bei likiminės jėgos neatsiranda pasaulyje kaip būtybės ar daiktai. Kitaip tariant, liudija jo civilizacinį lygį. V.Krėvės, Sruogos dramos yra šakotos fabulos, plačios veiksmo erdvės, keliakrypčio (išorinio – politinio, religinio, ir vidinio) konflikto. Pranešėjos nuomone, vienas geriausiai rašančių įvairiažanrę prozą yra J.Kunčinas. Teisingiausiai apie Salomėją Nėrį yra pasakęs jos bendrakartis poetas A. Miškinis <...>. Sumaniai suregzta intriga, gili psichologinė potekstė, daugiaklodis pagrindinės veikėjos paveikslas iki šių dienų traukia

režisierius, aktoriai ir žiūrovai. Punktyriškai peržvelgus Marcinkevičiaus poeziją rašto ir programos santykio aspektu, matyti gana plati šio santykio amplitudė. Iš esmės jie taip pat traktuojami baladiškai: kaip kraupi paslaptis, nuojauta, susijusios su naktimi ir nežinia. Tokia yra knygos tema, ši knyga gali kelti diskusijų, tačiau kelti „programiškai, provokuojamai“. Formuliškai Vizijose pirmiausia imponuoja originali poetinė dikcija ir tam tikra nepakartojama poetinė melodija, kuri yra tartum paties poeto balso ekvivalentas. Kita vertus, įvairialypiai erdvės matmenys iš veikėjus apgaubiančių dydžių („Izaokas“) virsta personažų savastimi: tūriškai sureikšminama ne regimoji remarkomis modeliuojama erdvė (scena-kambarys)<...>. Aš jau išreiškiau savo abejones, savo manymą, kad psichoanalitinis estetinių ir poetinių formų kasinėjimas į dienos šviesą teiškia kitas fikcijas ir mitinius scenarijus. Praėjo gimnazijos rekolekcijos – didžiojo salė ir žydrojo koplytėlės nuklūpę keliai. Individas maitinasi kitu individų, kas akimirka įveikindamas kito individo transcendentškumą. Kadangi kūrinys yra kūrinys-veiksmas, jis įerdvina aną talpumą. Vienas iš mano romano slėpinių, ko gero, yra ypatingas santykis, atsiradęs tarp būties ir laiko, nes mes tą būtį įlaikinam savo sąmonėje ir tik po to atrandam tame laike pačią būtį jau kaip objektyvų dalyką. Dvigubi siužetiniai planai, punktyrais tenubrėžiamos personažų gyvenimo linijos, daugiašakis moralinių kolizijų medis <...>.

Su naujadarais vienišėjimas, groblėtumas, atšiaurybė, būriuomenė, užpelkietis, proritmas, savitapatybė, ritmojauta, atitikmeniškas, pulsariškas, reikališkas, vidudieniškas, eglynėtas, beritmis, priešmelioracinis, mechaniškėti, reikmeniška, savikitybė, gamtoregystė, vandenžmogis, šventastalis, gamtomelda, dangovaizdis, įbrėžis, iškreipinys, atidenginėtojas, neatveriamybė, psalmiškumas, giesmiškumas, keliagubumas, įžaidinimas, perkeldinėjimas, nušviesėjimas, promaldė, promitas, proupė, propoezija, nevienaerdvis, senakilmis, poknyginis, karuseliškai pavyzdžių Tekstyne nebuvo rasta. Galima manyti, kad V. Daujotytė kai kuriuos naujadarus pavartoja tik tam tikrame kontekste minčiai išreikšti, o kitur jie nėra vartojami.

Išvados

1. Viktorijos Daujotytės monografijose *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* ir *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų* rasti 133 į žodynus neįtraukti dariniai: 68 daiktavardžiai (50 vedinių, 16 dūrinių ir 2 mišrios darybos daiktavardžiai), 41 būdvardis (28 vediniai, 6 dūriniai ir 7 mišrios darybos), 13 veiksmažodžių (3 priesagų vediniai ir 10 priešdėlių vedinių) ir 11 prieveiksmių.

2. Daugumas naujadarų sudaryti su dariomis darybos priemonėmis ir atitinka darybos tipų reikalavimus. Tokie dariniai laikytini potenciniais, nes jie niekuo nesiskiria nuo kitų kalboje įprastų darinių. Naujadarų reikšmės nesunku suvokti iš konteksto, kuriame darinys pavartotas.

3. Daugelis naujadarų įeina į įvairias stiliaus figūras: yra epitetai, palyginimų dalis. Dažnai naujadarai įeina į savotiško kartojimo ir išvardijimo stiliaus figūras, jie vartojami dėl rimto, ritmo bei analogijos. Stilistiškai žymėti naujadarai tekste atlieka naujumo, netikėtumo funkciją.

4. 41 naujadaras *Dabartinės lietuvių kalbos tekstų* nerastas, bet 92 į žodynus neįtraukti dariniai į Tekstinę įtraukti. Kai kurie iš jų yra labai dažnai vartojami įvairių stilių tekstuose. Taigi monografijų autorė ne tik pati susikuria naujų leksikos vienetų, bet vartoja ir kitų sukurtus žodžius, kurie dėl tam tikrų priežasčių dar nėra įtraukti į žodynus.

Šaltiniai

KG – DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių*: monografija. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006. 224 p.

ML – DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų*: monografija. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. 440p.

Literatūra

1. Ambrazas 1993 – AMBRAZAS, Saulius. *Daiktavardžių darybos raida*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. 293 p.
2. Ambrazas 2000 – AMBRAZAS, Saulius. *Daiktavardžių darybos raida II*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. 352 p.
3. DLKG 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006. 743 p.
4. DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus], [žiūrėta 2012-04-13]. Prieiga per internetą: <http://www.lki.lt/dlkz/>.
5. Jakaitienė 1980 – JAKAITIENĖ, Evalda. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslo, 1980. 134 p.
6. Keinys 1999 – KEINYS, Stasys. *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999. 118 p.
7. LKE 1999 – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999. 745 p.
8. LKG – *Lietuvių kalbos gramatika*. T. I. Vilnius: Mintis, 1965. 752 p.
9. LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. T. 1–20. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. red.), ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2012-04-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/dzl.php?12>.
10. Mikelionienė 2002 – MIKELIONIENĖ, Jurgita. Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potenciniai ir okaziniai dariniai. *Acta Linguistica Lithuanica*. T. 46, 2002, p. 73–80.
11. Paulauskienė 1998 – PAULAUŠKIENĖ, Aldona, TARVYDAITĖ, Danutė. *Žodyno normos ir dabartinė vartosena*. Kaunas: Šviesa, 1998. 349 p.
12. Ramonaitė 2010 – RAMONAITĖ, Valerija. *Rinktiniai raštai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010. 416 p.
13. Senkus 2006 – SENKUS, Juozas. *Kalbotyros darbai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006. 680 p.

14. Tekstynas, T – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* [interaktyvus]. Kauno Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinis fakultetas, Kompiuterinės lingvistikos centras [žiūrėta 2012-05-14]. Prieiga per internetą: <<http://donelaitis.vdu.lt/>>.
15. TTŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/paieska>>.
16. Urbutis 1978 – URBUTIS, Vincas. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas, 1978. 304 p.
17. Vaskelienė 2004 – VASKELIENĖ, Jolanta. Darybinių sinonimų funkcionavimas tekstuose. *Filologija*, Nr 9, 2004, p. 47–54.
18. Vaskelienė 2005 – VASKELIENĖ, Jolanta. Žodynų nefiksuoti dariniai literatūrologų tekstuose. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, T. 19, 2005, p. 459–469.
19. Vaskelienė 2006 – VASKELIENĖ, Jolanta. Dėl kai kurių darinių pateikimo „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“. *Leksikografija ir leksikologija I: Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos*, 2006, p. 55–71.
20. Župerka 1983 – ŽUPERKA, Kazimieras. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas, 1983. 144 p.
21. Rozenbergs 2004 – ROZENBERGS, Janis. *The Stylistics of Latvian*. Riga: 2004. 298 p.

Baigiamojo bakalauro darbo santrauka

Nuolatinų studijų programa *Lietuvių filologija*

Monika Jurgutytė

Žodinių nefiksuoti dariniai Viktorijos Daujotytės tekstuose

Neologisms in the texts of Viktorija Daujotytė

Darbo vadovė Jolanta Vaskelienė

Darbo gynimo data 2012-06-06

Pagrindiniai žodžiai: naujadaras, darinys, vedinys, dūrinys, stiliaus figūra, tekstynas.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): neologism, formation, derivative, compound, figure of style, corpus.

SANTRAUKA

Kalba nuolat kinta, vieni žodžiai pasensta ir išeina iš vartosenos, jų vietoje atsiranda naujų žodžių. Jie būna pasiskolinti, išversti iš kitų kalbų, o kartais su įvairiomis darybos priemonėmis yra pasidaromi iš jau kalboje turimų žodžių. Nauji, į žodynus neįtraukti žodžiai yra vadinami naujadarais. Šiame darbe yra nagrinėjami žodinių nefiksuoti dariniai, rasti Viktorijos Daujotytės monografijose *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* ir *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų*. Darbe yra aptariami 133 naujadarai – jie yra sugrupuoti pagal darybos tipus ir darybiškai išanalizuoti, taip pat yra aptariama darinių vartoseną tekste. Naujadarų vartojimas yra patikrintas *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*. Išanalizavus 133 darinius padarytos tokios išvados: 1. Viktorijos Daujotytės tekstuose rasti 133 į žodynus neįtraukti dariniai: 68 daiktavardžiai (50 vedinių, 16 dūrinių ir 2 mišrios darybos), 41 būdvardis (28 vediniai, 6 dūriniai ir 7 mišrios darybos), 13 veiksmažodžių (3 priesagų vediniai ir 10 priešdėlių vedinių) ir 11rieveiksmių. 2. Daugumas naujadarų sudaryti su dariomis darybos priemonėmis ir atitinka darybos tipų reikalavimus. 3. Daugelis naujadarų įeina į įvairias stiliaus figūras: yra epitetai, palyginimų dalis. Dažnai naujadarai įeina į savotiško kartojimo ir išvardijimo stiliaus figūras, jie vartojami dėl rimo, ritmo bei analogijos. 4. 41 naujadaras *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* nerastas, bet 92 į žodynus neįtraukti dariniai į Tekstyną įtraukti. Kai kurie iš jų yra labai dažnai vartojami įvairių stilių tekstuose.

SUMMARY

Language always varies. Some words become old and are not used any more. New words appear instead of the old ones. They are borrowed, translated from other languages. Sometimes new words are derived from the words existing in the language with the help of various formation devices. New words which are not included in dictionaries are called neologisms. The work analyzes formations which are not included in dictionaries but are found in the following

monographs by Viktorija Daujotytė: *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių* and *Tragiškasis meilės laukas apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų*. 133 neologisms are discussed in the work. They are grouped and analyzed according to the types of formation. Moreover, the usage of formations in the text is discussed as well. The usage of neologisms has been checked in the *Corpus of Contemporary Lithuanian Language*. Having analyzed 133 formations, the following conclusions have been made:

1. 133 formations which are not included in dictionaries have been found in Viktorija Daujotytė's texts: 68 nouns (50 derivatives, 16 compounds and 2 of mixed word formation), 41 adjectives (28 derivatives, 6 compounds and 7 of mixed word formation), 13 verbs (3 suffix derivatives and 10 prefix derivatives) and 11 adverbs.
2. Most neologisms are made invoking formation devices and they conform to the requirements of types of formation.
3. Many neologisms belong to various figures of style: they are the part of epithets, comparisons. Neologisms often belong to the figures of style of particular repetition and enumeration. They are used because of rhyme, rhythm and analogy.
4. 41 neologisms have not been found in the *Corpus of Contemporary Lithuanian Language* but 92 formations that are not included in dictionaries are included in the Corpus. Some of them are often used in the texts of various styles.